

FAMILIA SILESIAE

T. 1

**POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
ODDZIAŁ W CIESZYNIE**

**FAMILIA SILESIAE
T. 1**

CIESZYN 1997

KN II 15255/1

KN 15255

Redakcja:
Idzi Panic, Wacław Gojniczek, Mariusz Makowski

Redakcja techniczna:
Erwin Dziadek

Wydano przy finansowym współudziale
Urzędu Miejskiego w Cieszynie

© Copyright by Polskie Towarzystwo Historyczne
Oddział w Cieszynie

27 publikacja Polskiego Towarzystwa Historycznego
Oddziału w Cieszynie

ISBN 83-88204-00-9

Skład: „Fotoskład” Erwin Dziadek, Cieszyn, ul. Węgielna 3/32
Druk: „Offsetdruk” S.C. Stanisław Stoszek, Cieszyn, ul. Majowa 98

⇒ 107/20
6,00

SPIS TREŠCI

Słowo wstępne	5
<i>Karel Müller</i>	
Prameny ke genealogii a heraldice Těšínské šlechty v Zemském archivu v Opavě	7
<i>Janusz Spyra</i>	
Szlachecka rodzina Bludowskich z Dolnych Bludowic herbu Koziół i zabytki sztuki z nią związane	14
<i>Radek Fukala</i>	
Zápas o opolsko-ratibořské dědictví a mocenské aspirace Jiřího braniborsko-ansbašského v zemích koruny České	30
<i>Mieczysława Chmielewska</i>	
Dokument herbowy Andreea Wildau von Lindenwiese z 1661 r.	41
<i>Erich Šefčík</i>	
Náhrobek těšínské kněžny Žofie z roku 1541	51

WSTĘP

W trakcie spotkań panelowych, poświęconych różnego rodzaju zagadnieniom z historii dawnego księstwa cieszyńskiego, wykrystalizował się zespół badaczy zainteresowanych przeszłością tego regionu w dobie nowożytnej. Wśród różnego rodzaju poruszanych tematów ważne miejsce od początku zajmowały problemy z zakresu genealogii tutejszej szlachty, a także mieszczaństwa, a nawet warstwy chłopskiej.

Inicjator tych badań, pan Mariusz Makowski, interesujący się genealogią od niemal ćwierć wieku (praktycznie od początku studiów), zyskał w początkach lat dziewięćdziesiątych wsparcie w kolejnym młodym badaczu z naszego środowiska, panu Waławie Gojniczku, który po ukończeniu studiów właśnie w genealogii znalazł pole zrealizowania swoich planów rozwoju naukowego. Wymienieni historycy doszli w trakcie dyskusji panelowych do wniosku, że badania te nabiorą większego rozmachu, jeśli ich uczestnicy mogliby wyniki swoich prac prezentować na łamach osobnego periodyku naukowego, poświęconego wyłącznie genealogii i heraldyce: w taki sposób wykrystalizowała się idea powołania do życia publikacji seryjnej zatytułowanej „Familia Silesia”.

Zaproponowali współpracę w tym przedsięwzięciu piszącemu te słowa, zapewne z racji pełnienia przeze mnie funkcji prezesa Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Cieszynie. W tymże czasie zrodził się kolejny pomysł, a mianowicie zorganizowania konferencji naukowej, poświęconej wybranym zagadnieniom z zakresu genealogii szlachty i mieszczaństwa śląskiego.

Konferencja ta w swoim zamyśle powinna stanowić zarówno swoisty zaczyn badawczy, jak i inspirację do kontynuacji tego rodzaju prac w dalszej przyszłości. Środki finansowe dla urzeczywistnienia tego zamysłu dostarczył Zarząd Miasta Cieszyna, któremu w tym miejscu składam serdeczne podziękowania. Niebagatelną sumę uzyskał też na ten cel, poprzez prywatne starania, p. Mariusz

Makowski, swoisty spiritus movens całego przedsięwzięcia. Dzięki temu 15 i 16 listopada 1994 r. odbyła się w Cieszynie konferencja naukowa, zaś część spośród wygłoszonych w jej trakcie referatów prezentujemy w 1 tomie „Familia Silesiae”, inaugurując zarazem w ten sposób realizowanie tego zamysłu. Mam zarazem nadzieję, że w przyszłości będą ukazywać się kolejne tomy, tym bardziej, że obaj wymienieni tutaj współpracownicy wkładają w pomyślne sfinalizowanie planów i w zapewnienie edycji wysokiego poziomu wydawniczego ogrom pracy i cierpliwości.

Idzi Panic

Karel Müller

Opava

PRAMENY KE GENEALOGII A HERALDICE TĚŠÍNSKÉ ŠLECHTY V ZEMSKÉM ARCHIVU V OPAVĚ

Zemský archiv v Opavě je třetím největším a třetím nejstarším státním archivem v České republice. Jeho základ tvoří archiv země slezské, přesněji řečeno rakouské části Slezska, tak jak byla konstituována po roce 1742. Svým způsobem je tedy, alespoň pokud se týká státní správy, také archivem pro celé Těšínsko do jeho rozdělení v roce 1920. První slezský zemský archivář byl jmenován v roce 1901, skladba archivních fondů se však vytvářela několik staletí. Původně byly v archivu uloženy jen knihy, listiny a akta stavovské samosprávy opavského, krnovského a částečně i těšínského knížectví, doplněné později spisy státní správy rakouského, resp. československého Slezska. Významným přírůstkem se v roce 1933 stal soubor zemských desk opavských a krnovských, převzatý od krajského soudu. K podstatnému rozšíření archivu došlo však až v období 2. světové války, kdy se bývalý zemský archiv transformoval v říšský archiv pro obvod vládního prezidenta v Opavě. Postupně byly přebírány písemnosti jednotlivých šlechtických velkostatků, zrušených klášterů, byl položen základ rozsáhlým sbírkám map a plánů, fotokopii apod. V tomto trendu bylo pokračováno i po roce 1945, kdy se obnovený zemský archiv stal archivem Ostravského kraje a od roku 1960, po připojení archivních pracovišť v Olomouci a v Janovicích u Rýmařova, státním oblastním archivem pro Severomoravský kraj. Novelou zákona o archivnictví z roku 1992 se naše instituce navrátila k historickému názvu Zemský archiv v Opavě. Spolu se svými pobočkami v Olomouci a Janovicích dnes spravuje cca 25 bkm archivního materiálu a metodicky řídí 9 okresních archivů a přes 100 podnikových archivů na území bývalého Severomoravského kraje.¹

¹ Podrobný přehled o archivních fondech ZA Opava podávají dnes již poněkud zastaralé svazky *Průvodce po archivních fondech*, zvl. svazek 1, Praha 1955 a svazek 2, Praha 1959. Informace o zpracovaných fondech lze nalézt ve *Sbornících Státního oblastního archivu v Opavě*, vydávaných v pětiletých intervalech v letech 1969–1987.

Máme-li se v následujícím výkladu omezit jen na výběr nejvýznamnějších pramenů ke genealogii a heraldice² šlechty těšínského knížectví, pak musíme vybrané fondy rozdělit do několika skupin. Do té první náležejí bezesporu stavovské archiválie a písemnosti státních úřadů do zániku rakousko-uherské monarchie. Kmenovým fondem je *Slezský stavovský archiv v Opavě*, obsahující rozsáhlý soubor pergamenových listin, nejstarší je datována rokem 1318, a úředních knih, zvláště zemských desk a soudních protokolů.³ Archiválie jsou rozděleny podle jednotlivých knížectví a v případě listin zahrnují jak privilegia potvrzující práva jednotlivých šlechticů, tak celé země. Odhlédneme-li od značného množství pečetí, které jsou pro každý takový soubor typické, pak je třeba zmínit z heraldických pramenů několik kusů nobilitačních a erbovních privilegií, z nichž přímo Těšínska se týká např. listna, již císař František II. povyšuje 20. září 1792 Jiřího Bedřicha Kletteho, majitele panství Hradiště, vinného a pivního šenku v Těšíně, do šlechtického stavu s predikátem von Klettenhof a uděluje mu erb.⁴ Zásadním pramenem pro šlechtickou genealogii jsou však těšínské zemské desky, jejichž vývoj byl poněkud odlišný od obdobného institutu v sousedních opavském a krnovském knížectví. Zatímco tam měly zemské desky ryze stavovský charakter, jejich těšínská obdoba byla produktem knížecí kanceláře. Těšínské desky byly také mnohem mladší, originály se dochovaly až od 80. let 16. století. Část těchto rukopisů je uložena ve zdejší oddělení státního archivu v Katovicích ve fondu Těšínská knížecí komora, 15 svazků konfirmačních protokolů z let 1623—1769 a 8 hypotečních knih jednotlivých panství z let 1799—1850 ve Slezském stavovském archivu v Opavě.⁵ Nepřeberné množství genealogicky cenných pozůstalostních a soudních spisů slezské šlechty od konce 16. století lze nalézt v archivních fondech *Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského v Opavě* a *Zemské právo opavsko-krnovské v Opavě*. Ve druhém jmenovaném fondu se nalézají také podrobné seznamy šlechtických rodin ve Slezsku s daty nobilitací a udělení inkolátu, sestavené v polovině 18. století.⁶ Obdobné soupisy, avšak pořízené až v roce 1845, jsou spolu s rejstříky k zemským deskám opavským, krnovským i těšínským uloženy v dalším významném fondu stavovské samosprávy ve

² Obecně k této problematice viz K. Müller, *Prameny ke genealogii a heraldice ve Státním oblastním archivu Opava*, „Vlastivědný věstník moravský”, 1985, č. 2, s. 241—243; též, *Genealogické a heraldické prameny ve Státním oblastním archivu v Opavě*, „Genealogické a heraldické informace”, 1985, č. 3, s. 223—226.

³ *Slezský stavovský archiv v Opavě 1318—1850*, Inventář, Zprac. S. Drkal a J. Donát, Opava 1972.

⁴ K. Müller, *Erbovní listiny ve Státním oblastním archivu v Opavě*, Ostrava 1985, a dodatky z let 1987 a 1992. Listina pro Kletteho má inv. č. 613a.

⁵ Naposledy souhrnně viz K. Müller — A. Roubic — J. Štěrbová — M. Švábenský, *Právní klenoty Moravy a Slezska, Zemské desky a další stavovské rukopisy*, Brno 1991, zvl. s. 22—25, na s. 30—32 citována starší literatura.

⁶ Inv. č. 142—143, sign. II 75—76.

Slezsku — *Slezský veřejný konvent*⁷. Z fondů státních je třeba jmenovat především *Královský úřad v Opavě* s agendou potvrzování šlechtických privilegií na území celého rakouského Slezska ve 2. polovině 18. století a *Zemskou vládu slezskou v Opavě*, která v roce 1850 převzala po dočasném více než půlstoletém spojení s Moravou opět samostatnou státní správu Slezska. I v tomto fondu jsou četné informace o slezské šlechtě, zvláště pak pravidelná hlášení vídeňského ministerstva vnitra o nových nobilitacích.

K dosud málo využívaným genealogickým pramenům náležejí šlechtické fundační spisy, týkající se nadací pro nejrůznější kostely a kláštery. Pro poměry na Těšínsku v tomto směru v 18. a 19. století je zvláště cenný fond *Generální vikariát v Těšíně* a také např. písemnost *Jezuitů v Těšíně*, jejichž seminář v 18. století bohatě fundoval Adam Václav z Tenčina, zemský hejtman těšínského knížectví. Prvořadý význam z původních církevních fondů však má *Sbírka matrik Severomoravského kraje*, vytvořená z římskokatolických, evangelických i státních matrik od nejstarších ze 2. poloviny 16. století až po zatím převzaté nejmladší z přelomu 19. a 20. století. Zatímco vlastní písemnosti far jsou uchovávány v jednotlivých okresních archivech, soubor téměř 9 tisíc svazků matrik tvoří badatelsky nejvyužívanější fond Zemského archivu v Opavě a je pochopitelně primárním genealogickým pramenem také pro šlechtu na Těšínsku od 17. století. Případné cezury způsobené ztrátou originálů matrik mohou od minulého století nahradit jejich soudobé opisy, uchovávané pro oblast Těšínska v již zmíněném fondu Generální vikariát v Těšíně.

Velkou skupinu archivních fondů, v nichž lze nalézt cenné genealogické i heraldické informace, tvoří archivy bývalých šlechtických velkostatků. Velmi často obsahují vedle hospodářských písemností také tzv. majitelský archiv, tj. rodinné a osobní písemnosti vlastníků. V opavském zemském archivu je takových fondů uloženo několik desítek. Z hlediska pramenů k rodopisu těšínské šlechty je třeba zmínit především fond *Velkostatek Štáblovice*. Tento původně lenní statek olomouckého biskupství získali ve 2. polovině 18. století Sobkové z Kornic a drželi jej až do roku 1945. Ve fondu jsou uloženy malované rodové vývody, četné genealogické výpisky a rodové dokumenty. Je mezi nimi také nedokončená rukopisná genealogie Sobků, zpracovaná v první polovině našeho století Františkem Josefem Häusslerem⁸, o němž bude ještě níže řeč. Obdobně bohatý, tentokrát pro genealogii rodu hrabat Arco a částečně též Skrbenských z Hříště je fond *Velkostatek Hošťálkovo*. Vedle obvyklých rodokmenů, vývodů a jiných genealogických dokumentů je zde též rozsáhlý soubor fotografií členů rodu a jejich příbuzných. Písemnosti o rodu Arco je možno nalézt též ve fondu *Velkostatek Valašské Meziříčí — Poličná*, mimo jiné též

⁷ Inv. č. 112—114.

⁸ Inv. č. 459.

podklady pro v roce 1886 tiskem vydanou rodovou genealogii.⁹ Z dalších fondů je možno jmenovat např. *Velkostatek Jezdkovice*, v němž jsou uloženy písemnosti rodu Sedlnických, *Velkostatek Velké Hoštice* s rodopisným materiálem Sedlnických, Sobků a dalších s nimi zpřízněných rodin zvláště z 18. století, *Velkostatek Ropice* s rodokmeny rodu Spens Booden. Informace ke genealogii Larischů z 19. a počátku 20. století jsou uloženy ve fondu *Velkostatek Karviná*. To je ovšem jen velmi stručný výběr, který nemůže nijak nahradit podrobnou prohlídku jednotlivých archivních inventářů.

Zemský archiv v Opavě je poměrně bohatý na písemné pozůstalosti historiků a mezi nimi též genealogů zabývajících se rodopisem slezské šlechty. K nejstarším náleží *Leopold Svoboda* (1823—1881), dlouholetý vysoký úředník zemské vlády slezské v Opavě, jehož zájem o historickou topografii a genealogii přivedl i do řad autorů Riegrova Slovníku naučného, do něhož zpracoval četná hesla o slezských šlechtických rodech.¹⁰ Jeho pozůstalost obsahuje abecedně řazené výpisky, stejně jako pozůstalost jiného českého historika, opavského středoškolského profesora *Josefa Zukala* (1841—1929). Zukal shromáždil ohromné množství excerpt z archiválií, mimo jiné též k šlechtické genealogii, které jsou dodnes badateli velmi často využívány. Je zde například uložen opis soudní knihy těšínského knížectví z let 1591—1601, k níž Zukal pořídil rejstřík osobních jmen. Zukalova pozůstalost patří ke kmenovým fondům opavského zemského archivu, kam byla zakoupena již v roce 1922. Dalším historikem, který věnoval pozornost také šlechtickým rodinám, byl *Petr Tesar* (1846—1935), kněz zabývající se především dějinami moravských enkláv ve Slezsku. Skutečným genealogem a heraldikem byl archivář řádu maltézkých rytířů *František Josef Häussler* (1892—po 1945), který se zabýval studiem mnoha slezských šlechtických rodů. Vlatním nákladem vydal v roce 1929 práci *Ahnentafeln und Stammbäume*, v níž publikoval některé šlechtické vývody a genealogické záznamy, které vytěžil především ze šlechtických zámeckých archivů.¹¹ Intenzivně se věnoval genealogii Sobků z Kornic, neboť s tímto rodem byl vzdáleně zpřízněn. Byl také velmi zručným heraldickým kreslířem. Sobkové z Kornic, Kyselovští z Kyselova a některé další slezské šlechtické rodiny zajímaly také amatérského genealoga *Kuna hraběte von Spiegelfeld* (1878—1944), který se k řadě dokumentů a archivních výpisů dostal při sestavování rodokmenu vlastního rodu. Genealogie šlechtických a měšťanských, zvláště opavských, rodin byla hlavním tématem bádání také pro *Ing. Josefa Nirtla* (1886—1952), správce opavského městského muzea v období 2. světové války. Nirtl pořídil velké množství rodopisných výpisů z archiválií zemského archivu, zvláště ze šlechtických pozůstalostních spisů. Některé

⁹ *Chronik der Grafen des heil. röm. Reichs von und zu Arco gennant Bogen*. Wien — Graz 1886.

¹⁰ K. Müller, *Leopold Svoboda šlechtic z Fernova (k 110. výročí úmrtí)*, „Vlastivědné listy“, 17, 1991, č. 2, s. 23—24.

¹¹ F. J. Häussler: *Ahnentafeln und Stammbäume*, Troppau 1929.

výsledky svého studia publikoval na stránkách vídeňského časopisu Adler, mimo jiné též známý rukopis zv. *Recognitio*, obsahující zápisy o koupi šlechtických statků na Těšínsku z konce 16. a 1. poloviny 17. století.¹² Na závěr jsme si nechali pozůstalost, jejíž původce je většinou z Vás zřejmě dobře znám. Je jím *Josef Pilnáček* (1883—1952), vídeňský badatel, který téměř celý život zasvětil vyhledávání genealogických údajů o moravské a slezské šlechtě. Již v roce 1930 publikoval rozsáhlé kompendium *Staromoravští rodové*, později pro tisk připravil obdobně koncipované dílo *Slezská stařešina*. Jeho vydání se však za autorova života nepodařilo uskutečnit a šestisvazkový rukopis zakoupil po roce 1945 Zemský archiv v Opavě. Ten v letech 1969—1972 umožnil publikaci práce pod názvem *Rody starého Slezska* v Jilovém u Prahy, avšak toto vydání ve čtyřech svazcích bylo velmi špatně připraveno, obsahuje četné omyly a navíc v něm téměř 1/3 původního rukopisného textu schází. Po dohodě s Moravským zemským archivem v Brně, v němž je uložena větší část Pilnáčkovy pozůstalosti, bylo tedy v roce 1991 přistoupeno k postupnému novému vydání této zásadní práce o slezské šlechtické genealogii a heraldice. Z proponovaných čtyř svazků byly zatím vydány dva, které obsahují přes tisíc číslovaných hesel.¹³

Na závěr nám zbývá zmínit se ještě stručně o archivních sbírkách, v nichž lze rovněž často nalézt řadu genealogických i heraldických pramenů. V první řadě je to *Sbírka listin různého původu*, do níž jsou zařazena četná pergamenová privilegia, která nelze vzhledem k jejich solitérnosti připojit k žádnému archivnímu fondu. Totéž platí i o *Sbírcе rukopisů*, kde musíme být i konkrétnější a uvést dva genealogické rukopisy se zřetelným vztahem k těšínské šlechtě. Prvním je genealogie Laryšů ze Lhoty, resp. hraběcího rodu Larisch-Mönnichů zpracovaná patrně krátce po roce 1935 již výše zmíněným Františkem Josefem Häusserem. Strojopis o 208 stranách obsahuje pojednání o jednotlivých členech rodu, počínaje prapředkem Arnoldem von Gläsen, zmiňovaným v roce 1279, a konče Marií hraběnkou Larisch-Mönnich, narozenou v roce 1921. Text doprovází téměř stovka autorem barevně provedených erbů manželek a manželů příslušníků a příslušnic rodu, z nichž valná většina pocházela ze slezské šlechty.¹⁴ Druhým rukopisem je obsáhlá genealogie rodu Sedlnických z Choltic, sestavená v polovině minulého století Antonínem svob. pánem Sedlnickým. Zběžně psaný manuskript o 188 stranách měl zřejmě sloužit jako podklad pro vydání rodinné

¹² K. Müller — E. Šefčík, *Ing. Josef Nirtl (100 let od narození opavského genealoga)*, „Zpravodaj KGHO“, 1986, č. 28, s. 84—86, kde uvedena i bibliografie do roku 1945.

¹³ K. Müller, *Pozůstalost Josefa Pilnáčka ve Státním oblastním archivu v Opavě*, „Zpravodaj KGHO“, 5, 1983, č. 3, s. 64—65. V průběhu přípravy tohoto sborníku do tisku bylo vydávání Pilnáčkova díla v celkem 5 svazcích dokončeno.

¹⁴ Inv. č. 6, *Geschichte der Uradeligen Familie Larisch von Ellguth, der Freiherrn und Grafen aus diesem Hause und der ebenfalls daraus hervorgegangenen Grafen von Larisch-Moennich Freiherrn von Ellguth u. Karwin*. Viz K. Müller, *O jedné méně známé genealogické práci*, „Zpravodaj KGHO“, 5, 1983, č. 4, s. 99—100.

genealogie, k níž však již nedošlo.¹⁵ K heraldicky vděčným sbírkám náleží též *Sbírka odlitků pečeti*, která je sice v našem případě zaměřena na pečeti z fondů císařem Josefem II. zrušených moravských a slezských klášterů, nechybí v ní však odlitky pečeti řady šlechticů z těšínského knížectví a také např. těšínského knížete Václava z roku 1555. Její jádro bylo pořízeno na počátku našeho století, a tak v několika případech obsahuje odlitky pečeti, které se do dnešních dnů nedochovaly v originále. Navíc sbírka umožňuje studovat sfragistický materiál uložený také mimo Opavu, konkrétně v Moravském zemském archivu v Brně.¹⁶

Bylo by zajisté možno pokračovat ve výčtu genealogicky a heraldicky zajímavých pramenů dále. Mohli bychom se podrobněji zmínit o rozsáhlé knihovně našeho archivu, v níž se skrývá ne jeden unikát, ať již jde o staré tisky pocházející např. ze zámecké knihovny Larischů v Solci, nebo dokonce o rukopisy, z nichž zvláště na tomto fóru je třeba jmenovat opis Kaufmannovy kroniky Těšína a těšínského knížectví. Nechceme však dále vyčerpávat Vaši trpělivost. Současně však věříme, že pro některé z Vás nebylo výše řečené jen pouhou informací, ale také pozváním ke studiu v badatelně Zemského archivu v Opavě.

¹⁵ Neinvent., *Chronik der gräflich und frei- und panierherrlichen Familie Sednitzky Odrowas v. Choltic*.

¹⁶ *Sbírka odlitků pečeti 1296–1939*, Inventář, Zprac. K. Müller, Opava 1993, Pečeť knížete Václava má inv. č. 37.

ZUSAMMENFASSUNG

K. Müller: Quellen zur Genealogie und Heraldik des Teschener Adels im Landesarchiv in Troppau

Der Beitrag ist den Archivquellen zur Adelsgenealogie und Heraldik in den Beständen des Landesarchivs in Troppau gewidmet, einer Einrichtung, die neben dem Archiv in Breslau zu den wichtigsten Institutionen solcher Art in Schlesien gehört. Der Autor bespricht den Inhalt der Archivbestände. Besonders viele Akten zu dem Thema sind in den Beständen der Landes- und Staatsbehörden enthalten (16.--20. Jh.), von denen am wichtigsten der Bestand des Schlesische Landesarchiv zu Troppau (Slezský stavovský archiv v Opavě) ist, wo sich u.a. die Teschener Landbücher befinden. Eine andere Art der Archivbestände machen die Akten der Landbesitzungen aus. Interessante Dokumente befinden sich in den Nachlässen der Troppauer Historiker und Genealogen des 19. und 20. Jh. In dem Troppauer Archiv sind solche Dokumente in den Nachlässen von Leopold Svoboda, Josef Zukal, Petr Tesař, František Josef Häussler, Josef Nirtl und Josef Pilnáček zu finden. Eine besondere Quelle für genealogische Forschungen sind Kirchenmatriken, die das Archiv in Troppau fast vollständig aus dem Gebiet des Tschechischen Schlesien und Nordmährens übernommen hat. Das Teschener Schlesien betreffen Matriken aus dem tschechischen Teil dieses Landes. Zum Schluß schreibt der Autor über die Sammlungen von Pergamenturkunden und Siegeln, in denen sich für diesen Bereich wichtige Denkmäler befinden.

SZLACHECKA RODZINA BLUDOWSKICH Z DOLNYCH BLUDOWIC HERBU KOZIOŁ I ZABYTKI SZTUKI Z NIĄ ZWIĄZANE

Bludowscy byli jedną z wielu szlacheckich rodzin działających w ciągu wieków na terenie Śląska Cieszyńskiego. Rzadko kiedy odgrywali ważniejszą rolę w politycznych dziejach księstwa cieszyńskiego, mimo tego, że ostatni przedstawiciele tej rodziny wymarli dopiero na pocz. XX w. Pozostawili jednak po sobie bardzo wiele obiektów zabytkowych, m.in. kolekcję rodzinnych portretów, które w latach 1911—1919 przekazała do ówczesnego Muzeum Miejskiego w Cieszynie ostatnia przedstawicielka rodu, Helena Göschl-Bludowska. Zapewnili sobie przez to pamięć następnych pokoleń, szczególnie zaś historyków sztuki. Niniejszy artykuł poświęcony jest głównie omówieniu zabytków, które swoje powstanie zawdzięczają Bludowskim lub są z dziejami tego rodu ściśle związane. Historia samej rodziny jest w artykule potraktowana skrótowo, aczkolwiek autor starał się w nim zawrzeć najważniejsze fakty z jej dziejów¹.

Nazwisko „Bludowski” pojawia się na Śląsku Cieszyńskim już w okresie średniowiecza i w oczywisty sposób wiąże się z nazwą wsi Błędowice. Przez dłuższy czas właścicielami zarówno Dolnych, jak i Górnych Błędowic byli

¹ Najważniejsze informacje nt. wczesnych dziejów rodziny Bludowskich h. Kozioł podał już Johannes Sinapius, *Des schlesischen Adels, Anderer Theil oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten*, Leipzig-Breslau 1728, s. 312—316. Dalsze informacje znajdujemy w pracach takich autorów jak Konrad Blažek, *Der Adel von Oesterr. Schlesien*, Nürnberg 1885, s. 7—8; Ludwíg Igálfly — Igály (zob. niżej) oraz Josef Pilnáček, *Rody Starého Slezska*, t. II, 1994, s. 464—468, tamże dalsza literatura. Pilnáček jednak zbyt często myli dane dotyczące Bludowskich h. Kozioł z informacjami na temat Bludowskich h. Kornic. Wiele ciekawych materiałów zachowało się też w zbiorze archiwaliów, zebranych na pocz. XX w. zapewne przez Albina Theodora Prokopa, a przechowywanych pod ogólną nazwą *Acta Bludowskiana* w Archiwum Państwowym w Cieszynie, Komora Cieszyńska, sygn. 2023.

Opublikowanie pełnej genealogii rodziny Bludowskich h. Kozioł autor zostawia do następnej okazji, stąd w niniejszym artykule, z małymi wyjątkami, nie podaje źródeł danych biograficznych, odsyłając do w/w literatury.

przedstawiciele rodziny Bludowskich herbu Kornic, starego rodu w czasach średniowiecza, odgrywającego na tym terenie kluczową rolę². Dopiero w dokumencie z 1461 r. pojawia się pierwszy raz Jan Bludowski z Dolnych Bludowic, którego można uznać za pierwszego przedstawiciela interesującej nas rodziny. Jej wcześniejsze dzieje na razie zalegają w mroku tajemnicy. Jak słusznie zauważył Ludwíg Igállfy von Igály bardzo bliskie podobieństwo herbu wskazuje na pokrewieństwo, albo nawet wywodzenie się Bludowskich z Dolnych Bludowic ze znanego później rodu Wilczków, którego siedziba — Dobra (koło Frydku) — znajdowała się nieopodal Błędowic³. Herb Bludowskich nie ulegał zmianie na przestrzeni wieków i przedstawiał na czerwonym tle naturalnego w rysunku białego kozła, wspiętego na dwóch tylnych nogach i zwróconego w lewo, przepasanego czarną wstęgą obramowaną złotem. W klejnocie herbu znajduje się także biały kozioł oraz labry białe i czerwone. Podobizna herbu Bludowskich namalowana w 1913 r. przez malarza i konserwatora pochodzącego z Wiednia Josefa Heimerla uzupełnia w/w kolekcję rodzinnych portretów. Jest malowany na płótnie farbami olejnymi, w kształcie owalu o wymiarach 63 × 76 cm⁴.

Jan Bludowski z Dolnych Bludowic pojawia się jeszcze w dokumentach z 1483 i 1485 r. a także w 1504 r. Jeśli żył długo, może być identyczny z Janem Bludowskim wspomnianym na przełomie 20- i 30-tych lat XVI w.; zapewne jednak chodzi o dwie różne osoby, może ojca i syna. Wg informacji zapisanej przez Sinapiusa, zapewne na podstawie tradycji rodowej, Jan Bludowski w 1528 r. uzyskał od Jana z Pernstejnu, regenta księstwa cieszyńskiego potwierdzenie rodzinnych przywilejów dotyczących Dolnych Błędowic, które zostały zagubione w wojennych czasach przez starszego brata. W tym roku Jan Bludowski był jeszcze właścicielem Dolnych Błędowic, ale w 1532 r. kupił Hażlach, przedtem zbywając rodzinną posiadłość. W 1531 r. był też na krótko starostą cieszyńskim⁵. Jego następcą (synem, a może bratem) był Kasper Bludowski, którego matką była Małgorzata Tschammer z Iskrzyczyna. Ten

² L. Igállfy — Igály, *Die Kornitz-Familien in Oberschlesien*, „Mitteilungen d. Beuthener Geschichts- und Museumsverein”, 17/18, Dortmund 1956/57, s. 104–114. Por. I. Panic, *Księstwo cieszyńskie w średniowieczu*, Cieszyn 1988, s. 91n.

Pomijam tu wspomnianego w 1599 r. jako doradcę księcia cieszyńskiego Adama Waclawa i starostę księstwa cieszyńskiego Andrzeja Bludowskiego herbu Łodzia, gdyż żaden inny przedstawiciel Bludowskich tego herbu na Śląsku Cieszyńskim nie jest znany.

³ L. Igállfy — Igály, *Neue Forschungen über die Abstammung der Grafen Wilczek und andere Familien des Wappens Kozel*, „Festschrift der Heraldisch-Genalogischen Gesellschaft 'Adler'” 1870–1960, Wien 1961, s. 40–69 zwł. s. 44–45. Por. E. Němec (ed.) *Listinař Těšinska*, cz. 1–10, Český Těšín 1955–1986, nr 228.

⁴ Obecnie w zbiorach Muzeum w Cieszynie MC/S/2825. Oprócz tego w Muzeum w Cieszynie zachowała się owalna akwabela o wymiarach 25 × 20.5 cm (MC/S/4004) oraz niedokończony rysunek o takich samych wymiarach (MC/S/4002), oba z herbem Bludowskich h. Kozioł. Podobizny herbu dają też m.in. K. Blažek, *j.w.*, Tabl. 4 oraz J. Pilnaček *j.w.*, s. 464.

⁵ *Listinař Těšinska*, nr 293, 304, 385 oraz J. Sinapius, *j.w.*, s. 312.

gospodarował na Hażlachu, był też asesorem sądu ziemskiego księstwa cieszyńskiego. Ożenił się z Dorotą Kralicką z Kralic, wdową po właśnie zmarłym polskim szlachcicu Krzysztofie Jarockim z Jarocina na Dobieszycach. Po mężu Dorota odziedziczyła kilka wsi w księstwie siewierskim, stąd niektórzy badacze uważają, że do omawianego Bludowskiego odnosi się zachowany w kościele parafialnym w Siemoni (dawny powiat Będzin) nagrobek rycerza Kaspra Błudowskiego, zmarłego w 1557 r. Jest to jednak mało prawdopodobne, gdyż Kasper Bludowski z Dolnych Bludowic jeszcze w 1558 r. pełnił funkcję hetmana zamku cieszyńskiego⁶.

Jedynym, jak się wydaje, synem Kaspra Bludowskiego i Doroty był Joachim, który stworzył podstawy materialne rozwoju rodziny w następnych pokoleniach. Do odziedziczonego po ojcu Hażlacha dokupił w 1597 r. Wielkie Kończyce, potem Stanisławice i folwark w Bobrku. Był ważną osobistością na dworze księcia Adama Waclawa, którego był doradcą, był również asesorem sądu ziemskiego. Razem z innymi ziemianami księstwa cieszyńskiego w 1595 r. i 1598 r. Joachim był świadkiem na dokumentach dla miast Cieszyna i Jabłonkowa, w których książe Adam Waclaw gwarantował mieszkańcom prawo wyznawania religii protestanckiej na wieczne czasy. Już wkrótce książe odwołał te przywileje i powrócił do Kościoła katolickiego, Joachim pozostał natomiast gorliwym wyznawcą protestantyzmu, podobnie jak prawie wszyscy jego potomkowie⁷.

Joachim Bludowski był dwukrotnie żonaty, pierwszy raz z Katarzyną (†1595), córką Adama Czetrysa na Kynsberku, po raz wtóry z Ewą Larisch z Lhoty. Joachim zmarł 27.IV.1607 r., o czym wiemy z ufundowanego na jego pamiątkę epitafium, zachowanego w zbiorach Muzeum w Cieszynie [zob. Ilustr. 1]. Autorem epitafium jest cieszyński malarz związany z dworem książęcym Waclaw Kalus⁸. Epitafium jest zabytkiem szczególnym, gdyż poniżej obrazu głównego sportretowana została cała rodzina zmarłego Joachima Bludowskiego.

Jak widzimy [zob. Ilustr. 2] postacie przedstawione na zbiorowym wizerunku rodziny tworzą 4 wyraźnie wyodrębnione grupy. Sam Joachim przedstawiony jest jako pierwsza z lewej klęcząca postać, jego dwie małżonki klęczą z prawej strony rozpoczynając dwa szeregi swoich dzieci. Identyfikację tych dwóch postaci gwarantują umieszczone przy nich herby rodowe. Analiza dostępnych źródeł historycznych pozwoliła w dużym stopniu prawdopodobieństwa nie tylko rozpoznać większość pozostałych członków rodziny Joachima Bludowskiego, ale nawet wniosła kilka nieznanych dotąd szczegółów dotyczących genealogii

⁶ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom VI; Województwo katowickie, zes. 1; Powiat będziński, Warszawa 1961, s. 23 i ilustr. 47 oraz J. Sinapius, *j.w.*, s. 313.

⁷ tamże oraz *Listinař Těšinska*, nr 594 i nast., zwł. 695 i 702.

⁸ O nim W. Iwanek, *Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*, Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Seria: Sztuka, zes. 2, Bytom 1967, s. 51 oraz B. Indra, *Maliřské dílny a maliři ve městech severovýchodni Moravy a Těšinského Slezska od 16. století po osmdesátých let 17. století*, cz. II, „Časopis Slezského Muzea”, Série B: Vědy historické, 39, Opava 1990, s. 221.

rodu Bludowskich⁹. Na zbiorowym wizerunku rodziny Joachima Bludowskiego od lewej kłęczą męscy jej przedstawiciele, a mianowicie:

1. Joachim Bludowski, następnie jego sześciu synów i Katarzyny Czetrys, w kolejności: Adam, dwójka nieznanych z imion i w literaturze dzieci zmarłych w dzieciństwie, Joachim, Jerzy oraz Fryderyk.
2. Synowie Joachima i Ewy Larisch: NN nieznanymi w literaturze syn, zmarły stosunkowo wcześniej, Kasper, Jan.

Od prawej kłęczą przedstawicielki płci pięknej:

3. Katarzyna Czetrys oraz jej pięć córek: NN dziecko, zmarłe młodo, więc w literaturze nieznanie; Ewa (†1667, od 1594 r. żona Jana St. Wilczka); NN córka, niezamężna i już zmarła; Elżbieta (†1609, więc tu z krzyżem, ale wcześniej poślubiła J. Bibersteina ze Starej Wsi na Dolnych Szobiszowicach, więc w małżeńskim czepcu); Katarzyna (†1654, po 1620 r. żona Lewina Kardynała z Wydern, więc tu jeszcze bez czepca).
4. Ewa Larisch i jej córki: Barbara (†1668, od 1621 r. żona Mikołaja Młodszego Wilczka na Kinsbergu), Judyta (po 1617 r. żona Henryka Foglara z Zimnej Wody na Godowie); NN córka, nieznanymi w literaturze, zmarła jako kilkuletnie dziecko.

Epitafium przedstawia więc dwudziestu członków szlacheckiej rodziny Bludowskich żyjących na pocz. XVII w., zapewne jednak malowanych nie z natury, ale z pamięci. Uważny badacz powinien zwrócić uwagę na daty ślubu córek Joachima i Ewy Larisch, zwłaszcza zaś Barbary. W obydwu przypadkach umowy ślubne zostały zawarte w 1617 r., małżeństwa zaś na pewno później, w przypadku Barbary chyba znacznie¹⁰. Należy więc przyjąć, że fragment epitafium z podobiznami Bludowskich powstał kilkanaście lat po śmierci Joachima, być może ok. 1620 r.¹¹. Na ile ten fakt wpłynąć może na datację całości epitafium pozostaje sprawą otwartą. Dla historyka wartość mają też herby przodków Joachima Bludowskiego malowane na bokach epitafium. Z lewej strony umieszczone są herby męskich i żeńskich przodków zmarłego, a więc Bludowskich z Dolnych Bludowic, Kralickich z Kralic, Tschammerów z Is-

⁹ Według J. Sinapiusa córka Joachima z pierwszego małżeństwa, Katarzyna była starsza od Elżbiety, z malowidła wynika, że odwrotnie. Założeniem przeprowadzonej analizy było, że osoby przedstawione w epitafium z krzyżem w dłoniach nie żyły w momencie malowania obrazu, kobiety w czepcach przedstawiają osoby zamężne, z odkrytymi włosami — panny. Epitafium znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum w Cieszynie, sygn. MC/S/2262.

Por. J. Harasimowicz, *Malarsstwo około 1600 r. na Śląsku Cieszyńskim*, w: E. Chojecka (red.), *O sztuce Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego XV-XX wieku. Sztuka śląska odkrywana na nowo*, Katowice 1989, s. 23—46, zwi. s. 41—43.

¹⁰ Niektórzy autorzy (Haussler, Igállfy) uważają nawet, że ślub Barbary odbył się w 1622 r., J. Pilnáček, *Die älteste Genealogie der Grafen Wiczek*, Wien 1936, Tabl. II podaje jednak (na podstawie oryginalnego dokumentu w archiwum Wilczków), że była już 19.VIII.1621 „Ehefrau”.

¹¹ Teoretycznie jest możliwe, że wcześniej Barbara miała innego męża, powstanie tej części obrazu wcześniej niż w 1617 r. nie jest jednak możliwe.

krzyczyna i Dětmarowskich z Březovic. Z prawej strony zamieszczono herby przodków zmarłej już pierwszej żony Joachima Bludowskiego, a więc Czetrysów z Kynsberku, wolnych panów Drahotuś, Gotschów z Kynast oraz Liszków z Niemieckiej Lutyni¹².

Większość z dzieci Joachima zmarła w dzieciństwie, lub w młodym wieku. Z wymienionych wyżej synów dotyczyło to także Jerzego (który w 1613 r. został zabity w sprzeczce w Kończycach przez brata, Joachima), Jana (który żył jeszcze w 1620 r.) oraz Kaspra. Pozostali przy życiu synowie Joachima założyli trzy linie rodu Bludowskich herbu Kozioł: Adam w Ochabach, Jaworzu i Górkach, Joachim na Orłowej i Łazach, zaś Fryderyk na ojcowskim Hażłachu. Reprezentanci pierwszej byli najliczniejsi, drugiej najdłużej żyli, najbogatszą zaś okazała się najmłodsza linia rodu Bludowskich. Po wszystkich pozostało wiele interesujących zabytków.

I. Linia na Ochabach Wielkich, Jaworzu i Górkach

Jej założycielem był najstarszy z synów Joachima, Adam. Z ojcowskiej schedy otrzymał Kończyce Wlk., które później oddał swojej macosze Ewie. Z nią Kończyce przeszły na jej drugiego męża Mikołaja Starszego Wilczka. Adam Bludowski w 1614 r. wziął w zastaw od Waclawa Hałcnowskiego Ochaby Wielkie i już na nich pozostał. Był też jakiś czas właścicielem Międzywiescia oraz asesorem sądu ziemskiego księstwa cieszyńskiego. Był dwukrotnie żonaty — pierwszy raz z Ewą Trach, powtórnie zaś z Anną Kloch, z którymi miał razem 11 dzieci, w tym sześciu synów. Po śmierci ojca, która nastąpiła zapewne w 1649 r., jego synowie podzielili ojcowską schedę na sześć działów. W większości umierali bezpotomnie, jak np. Adam młodszy, który zmarł bezżennie w wieku 37 lat, w 1666 r. Został pochowany w kościele w Ochabach Wielkich obok swoich przodków, zaś pozostali przy życiu bracia (Mikołaj, Jan i Wilhelm) ufundowali mu obszerne epitafium [zob. Ilustr. 3] na którym zmarły przedstawiony został jako postać klęcząca pod podobizną Chrystusa na krzyżu. Po bokach epitafium wymalowane zostały herby 16 jego przodków. Epitafium znajdowało się najpierw w Ochabach, potem, ze względu na zagrożenie kościoła i cmentarza powodziami przeniesione zostało wraz z ciałami pochowanych tu Bludowskich do Hażłacha¹³. Obecnie znajduje się w Muzeum Archidiecezjalnym w Katowicach i jest często pokazywane, ostatnio na wystawach *Oblicza renesansu*

¹² Identyfikacja na podstawie m.in. lepiej opisanych herbów zachowanych na epitafium Adama Bludowskiego z 1666 r. (zob. p. 13).

¹³ J. Londzin, *Kościół drewniany na Śląsku Cieszyńskim*, Cieszyn 1932, s. 219 gdzie odpisany mówiący o przeprowadzce fragment epitafium zamieszczony na dołączonej od dołu desce. Ta część epitafium obecnie zaginęła. Herby wylicza J. Pilnáček, *Von den ältesten bekannten schlesischen Ahnen- und Adelsnachweisen*, „Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik” 2 (16), 1952, H. 13, s. 195–96 oraz w pracy cytowanej w p. 1, s. 446.

*i manieryzmu na Śląsku oraz Oblicza sztuki protestanckiej na Górnym Śląsku*¹⁴. Także brat Adama, Wilhelm, który zmarł w celibacie w Brzegu gdzie żył i gdzie został pochowany w kościele parafialnym, doczekał się epitafium. Znane było jeszcze Sinapiusowi, zachowało się co najwyżej jako resztki jednej z 16 tablic epitafiów zniszczonych w 1945 r.¹⁵

Z pozostałych synów Adama Bludowskiego tylko Mikołaj i Jan doczekali się potomstwa. Starszy Mikołaj przez pierwsze 30 lat parał się wojaczką, dopiero ok. 1660 r. wrócił do Ochab, których był panem razem z Janem Radockim. Był rotmistrzem krajowym i komisarzem księstwa cieszyńskiego. Zmarł w 1692 r. Jego brat Jan był starostą państwa bielskiego i panem Dolnego Jaworza. Był dwukrotnie żonaty, przy czym z drugiej żony, Anny Jadwigi, siostry Samuela Chwałkowskiego, doradcy króla Prus, nie doczekał się potomstwa. Natomiast pierwsza żona Zuzanna Rudzicka z Kiczyc urodziła mu wiele dzieci, które jednak w większości zmarły w młodym wieku. W wieku 35 lat zmarła też w 1678 r. sama Zuzanna, o czym informuje ufundowane w cztery lata po jej śmierci epitafium. Zgodnie z rodzinną tradycją Bludowskich jest ono ozdobione 16 herbami jej przodków oraz podobiznami zmarłej oraz jej dzieci. Epitafium przez długie lata znajdowało się w kościele parafialnym w Jaworzu, gdzie było jeszcze po II wojnie światowej. W 1967 r. już go tutaj nie stwierdzili autorzy *Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce*. Znane jest więc tylko z opisów i słabo czytelnej fotografii opublikowanej w 1952 r. przez Josefa Pilnáčka¹⁶. Niestety w tym przypadku nie udało się ustalić imion zmarłych w młodym wieku sześciorga dzieci. Imiona pozostałych przy życiu siedmiorga rodzeństwa podaje Sinapius¹⁷. Był między nimi Henryk Bludowski, który niemal całe swoje życie spędził w wojsku, służąc w armii cesarskiej, angielskiej, duńskiej i szwedzkiej. Dla odmiany jego brat, Franciszek Wilhelm, walczył długie lata jako oficer pod sztandarami króla Francji. Jedną z ich siostr, Elżbieta, żyła wg. Sinapiusa jako „Stiftts-Fraule”

¹⁴ Muzeum Diecezjalne w Katowicach, sygn. MDK 118. Por. H. Olszewska, Katalog prac eksponowanych na wystawie *'Oblicza renesansu i manieryzmu na Śląsku'*, „Ziemia Śląska” 2, Katowice 1989, s. 400 i Tabl. III oraz *Oblicza sztuki protestanckiej na Górnym Śląsku*, Katowice 1993, s. 88.

¹⁵ J. Sinapius *j.w.*, s. 313 oraz *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom 7: Województwo opolskie, zesz. 1; Powiat brzeski, Warszawa 1961, s. 9.

¹⁶ J. Pilnáček *j.w.*, s. 196–97. Przy opisach herbów obu epitafiów (z 1666 i 1682 r.) należy jednak uwzględnić uwagi poczynione przez L. Igálly — Igály, *Schlesische Grabdenkmäler, Totenschilder und Ahnentafeln*, „Adler” 8, Wien 1968—70, s. 206n. Por. *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom IV; Województwo katowickie, zesz. 2: Powiat bielsko-bialski, Warszawa 1867, s. 63nn.

¹⁷ J. Sinapius *j.w.*, s. 314. Gwoli ścisłości należy zauważyć, że J. Londzin, *j.w.*, s. 132, opisując epitafium stwierdza, że Zuzanna Bludowska znajduje się na nim razem z 14 dziećmi. Fotografia opublikowana przez Pilnáčka dopuszcza taką możliwość, bo na końcu szeregu postaci jest wolne miejsce na ewentualnie zamalowaną postać. Ale nie jest to pewne.

Jeszcze w XIX w. na cmentarzu przy kościele w Jaworzu znajdował się też nagrobek Zuzanny Bludowskiej, który opisuje J. Londzin, *j.w.*, s. 253.

w klasztorze w Zednik, a zmarła w 1739 r. Z 1710 r. pochodził malowany na pergaminie wywód genealogiczny jej przodków, stanowiący pewnego rodzaju zabytek¹⁸.

W następnym pokoleniu tę linię Bludowskich kontynuowali synowie Mikołaja: Jan Adam na Górnych Markłowicach oraz Mikołaj Mł. na Górkach Wielkich i Małych. Ten drugi przez długie lata był przełożonym zboru ewangelickiego w Cieszynie, a zmarł w 1747 r. lub tuż przedtem.

II. Linia na Orłowej i Łazach

Tę linię rodziny założył Joachim Bludowski, o którym Sinapius pisze, że był dowódcą wojskowym polskiego króla Zygmunta III Wazy. Jego siedzibą stały się dobra w Orłowej i Łazach, które kupił w 1615 r. od Wacława Cygana, potem był także panem Małych Kończyc. Ożenił się w 1620 r. z Marią Czelo z Czechowic (zm. 1627), a zmarł być może w 1638 r. Orłowę i Łazy odziedziczył po nim syn Karol Henryk, który dołączył do nich w 1646 r. Grodziszczce, wiano w tymże roku poślubionej Magdaleny Kloch z Kornic na Bestwinie.

Jego syn i następca, Joachim Młodszy (1656—1720), pierwsze swoje lata poświęcił nauce. Jako pierwszy chyba w rodzinie ukończył uczelnię wyższą, był biegły m.in. w teologii, o której lubił rozprawać do końca życia. W 1692 r. ożenił się z Heleną Rosiną von Heugel która dała mu 4 synów i 7 córek, z których jednak większość zmarła. Drugie małżeństwo zawarł w 1707 r. z Joanną Christianą Wüttky von Wüttgenau i miał z nią jeszcze 2 synów i 3 córki. Z wyposażenia ślubnego drugiej żony Joachima Bludowskiego zachowała się w zbiorach Muzeum w Cieszynie serweta adamaszkowa z herbem rodziny von Wüttgenau¹⁹.

Joachim Młodszy jest pierwszym członkiem rodu Bludowskich, którego portret się zachował. Widzimy na nim dystyngowanego mężczyznę, świadomego swojej pozycji, któremu ta forma uwieczniania swojej osoby nie była chyba obca²⁰. Portrety jego dwóch małżonek w omawianym zespole się nie zachowały, znajdują się tu natomiast podobizny rodziny drugiej żony Joachima, a mianowicie jej siostry Heleny Zofii oraz jej męża Baltazara Magnusa von Frankenberg-Prosclitz na Zgorzelcu, a także drugiej siostry, Anny Katarzyny, która wyszła za Karola Fryderyka von Kopy na Saara. Portretu tego ostatniego

¹⁸ Na podpisanym przez Wacława hr. Tenczyńskiego z Paczyny atęcie z tego roku, który został zakupiony przed wojną przez ówczesne Muzeum Miejskie w Cieszynie od Waltera Prokopa (sygn. I. 938). Pisze o nim J. Pilnáček jak w p. 1, s. 466, ale obecne miejsce przechowywania jest nieznanne.

¹⁹ MC/S/2498. Serweta jest śląskiej roboty i ma wymiary 96 × 82 cm.

²⁰ MC/S/1158. Zdecydowana większość portretów przekazanych do Muzeum w Cieszynie przez Helenę Goeschl-Bludowską jest malowana na płótnie techniką olejną. Współcześnie oprawione są w owalne, złożone ramy o wymiarach ok. 82 × 76 cm. Odstępstwa od tej reguły zaznaczone są w przypisach.

w opisywanej kolekcji brakuje, jest za to podobizna jego synowej, Fryderyki Zofii, urodzonej von Schwarzenfels, żony Karola Henryka von Kopy na Tschippach, Meilitz i Culm, kamerjunkra księcia Sachsen-Weimar²¹. Być może właśnie związki z Dolnym Śląskiem i Saksonią tłumaczą zainteresowanie Bludowskich malarstwem portretowym, choć z drugiej strony w XVII i XVIII w. moda portretowania się zdaje się być już powszechna wśród cieszyńskiej szlachty.

W każdym razie z Saksonią związani są niektórzy artyści, spod których pędzla wyszły wizerunki następnym członków tej linii Bludowskich, mianowicie dzieci Joachima Młodszego. Jak wspominałem, miał on z dwóch małżeństw wiele córek, z których niektóre pozostały w stanie wolnym, inne wyszły za miejscowych szlachciców, zaś Helena Sydonia poślubiła jednego z pierwszych cieszyńskich pastorów, Jana Adama Steinmetza. Córka Joachima i drugiej żony Fryderyka, Zofia ożeniła się poza Śląskiem Cieszyńskim, mianowicie z Fryderykiem Ernestem von Lichtenberg na Wippach-Edelhausen w księstwie Sachsen-Weimar, a ich portrety się także zachowały²². Z synów przeżyli Joachima tylko Leopold Erdmann, który był właścicielem Średnich Błędowic, zmarł jednak młodo oraz Ernest Leberecht (1713—1778), który został dziedzicem rodzinnych dóbr. Samodzielne rządy objął w 1738 r., po swoim ślubie z Elżbietą Konstancją Markłowską, po której w 1748 r. otrzymał też Markłowice Górne. Zawarcie małżeństwa tej pary przypomina zachowana w zbiorach Muzeum w Cieszynie serweta adamaszkowa, część wyposażenia ślubnego narzeczonej²³. Ernest Leberecht, który pełnił m.in. funkcję starosty państwa wodzisławskiego, a od 1754 r. asesora konsystorza ewangelickiego w Cieszynie, był zapobiegliwym gospodarzem. Podjął też budowę nowego zamku w Orłowej, który został ukończony w 1765 r., co upamiętniła tablica herbowa z herbami i nicjami właściciela i jego żony²⁴.

Zachowały się aż dwie podobizny Ernesta Leberechta: portret olejny oraz pochodzący z późniejszego okresu pastel. Także jego żonę możemy oglądać w dwóch różnych dziełach malarskich, portrecie olejnym oraz pastelu²⁵. Można więc porównać podobizny tej pary małżeńskiej na przestrzeni kilkunastu lat,

²¹ MC/S/1152, 1153, 1156 oraz 1157.

²² MC/S/1154 oraz MC/S/1155. Ten drugi — portret Fryderyki Zofii namalował w 1742 r. Friedrich Fachmann, dobry, ale bliżej nieznanym malarz.

²³ MC/S/2497. Wymiary 81 × 80 cm.

²⁴ Obecnie przechowywana jest w sieni Muzeum Těšínska w Czeskim Cieszynie. Reprodukowana w publikacji *Orlová 1223—1973. Historie a současnost města*, Orlová 1973, s. 29. Por. V. Markl, *Orlovský zámek 1765—1908*, „Zpravodaj ostravské pobočky Genealogické a heraldické Společnosti v Praze”, III, Ostrava 1980, nr 1, s. 9—14 (który jednak myli osoby działających tu Bludowskich).

²⁵ Obrazy olejne (MC/S/1131 i 1139) prostokątne o wymiarach 81 × 62 i 82 × 66 cm. Pastele (MC/S/1359 i 1360) tworzą serię (zapewne autorstwa jednego malarza) z dwoma innymi omówionymi w p. 27 i 38. W formie prostokąta o wymiarach 31 × 37 i złożonych ramach z epoki.

rzecz raczej rzadko spotykana na Śląsku Cieszyńskim. W omawianej kolekcji portretów zachował się także portret ojca Elżbiety Konstancji — Adama Wacława Marklowskiego na Żebraczy (1694—1773), pana Simoradza i Pawłowic, asesora sądowego księstwa pszczyńskiego²⁶.

Ernest Leberech Bludowski miał kilkoro dzieci, wśród których obyczaj uwieczniania swoich podobizn nadal się utrzymywał. Zachował się m.in. pastel z wizerunkiem jego najmłodszej córki Leopoldyny, która w 1786 r. wyszła za mąż za Martina Josefa von Derichs, cesarskiego generał-majora. Autorstwa znanego malarza działającego na dworze saskim Samuela II Blättnera jest dobry olejny portret jej siostry, Ernestyny²⁷. Pozostała ona w stanie wolnym do końca życia i gospodarowała na dobrach w Orłowej i Łazach, których po śmierci ojca została razem z braćmi współwłaścicielką. Była gorliwą ewangeliczką, wspierającą hojnie zbor cieszyński. Wraz z jej śmiercią w 1819 r. wygasły stany protestanckie w księstwie cieszyńskim²⁸.

Nie zachowały się natomiast podobizny synów Ernesta Leberechta Bludowskiego. Starszy Ernest Christian Leberecht kształcił się dość długo w Lipsku, potem nabył w 1781 r. Górny Żuków, a w 1800 r. Simoradz. Wcześniej został przez ks. Alberta Sasko-Cieszyńskiego mianowany deputowanym do *Conventus Publici* w księstwie cieszyńskim, dzięki czemu herb Bludowskich znalazł się na ścianie sali Sejmu Ziemskiego w Cieszynie (obecnie w sali rycerskiej zamku we Frydku). Jego bezpotomna śmierć w 1808 r. została uczczona przez ówczesnego superintendenta morawsko-śląskiego Kościoła Ewangelickiego, Traugotta Bartelmusa, drukowanym kazaniem, o którym wspomina Leopold Szersznik²⁹.

Jego młodszy brat, Magnus Joachim Leopold, był długie lata oficerem królewskiej armii francuskiej, po czym w 1789 r. ożenił się na zamku Wiegstein koło Raciborza z Karoliną baronową von Wittorf. Po ślubie kupił dobra w Środkowych Łaziskach na Pruskim Śląsku, które sprzedał, gdy po bracie Erneście przejął Górny Żuków. Rodzinne dobra i majątek po nim oraz po ciotce Ernestynie przejął Ernest Antoni (1790—1858), jedyny pozostały przy życiu z czterech synów Magnusa i wcześniej, bo w 1794 r. zmarłej Karoliny von Wittorf. W młodości kształcił się w Halle i Lipsku, w 1809 r. wstąpił na Uniwersytet we Frankfurcie nad Odrą. Potem często podróżował w różnych sprawach i zostało mu to we krwi. We Francji, z którą tak był związany jego ojciec, znalazł w 1832 r.

²⁶ MC/S/1159.

²⁷ Portret olejny o wym. 77 × 55 cm (MC/S/1199) i pastel MC/S/1361. O Blättnerze zob. U. Thieme — F. Becker, *Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, B. 4, Leipzig bd., s. 82—83.

²⁸ Zapewne właśnie ona dokonała pierwszego uporządkowania rodzinnych portretów opisując je na odwoicie płótna czarnym tuszem.

²⁹ L. J. Scherschnik, *Nachrichten von Schriftstellern und Künstlern aus dem Teschner Fürstenthum*, Teschen 1810, s. 50; V. Skuta, *Z historie frýdeckého zámku, „Těšínsko“* Č. Těšín 1968, nr 2/3, s. 33, poz. 31.

żonę w osobie Marie Jeannette de Villandry z możnego francuskiego rodu. Nie zachowały się portrety tej pary małżeńskiej, jest natomiast podobizna Bigota de Villandry, brata nowej pani Bludowskiej, wykonana techniką gwaszu³⁰. Także po ślubie Ernest Antoni większość czasu spędzał za granicą, głównie w ojczyźnie żony, ale też we Włoszech i Algierii. Rodzinne dobra interesowały go tylko jako źródło pieniędzy, dlatego sprzedał najpierw Simoradz, potem, w 1833 r., rodowe dobra w Orłowej i Łazach, na dłużej pozostawiając sobie tylko Górny Żuków³¹.

Ernest Antoni Bludowski zmarł poza rodzinnym krajem w 1855 r. pozostawiając dwóch synów: Ernesta i Hugona oraz córkę Helenę. Ernest (1833—1881) był austriackim oficerem, potem jednak zachorował na schorzenie krwi i zmarł w Wenecji w dość młodym wieku. Zachował się jego portret olejny malowany w Wiedniu w 1861 r. przez Gustava Gaula³². W czasie choroby opiekował się nim w Wenecji, w specjalnie w tym celu zakupionym pałacu Loredano, brat Hugon (ur. 1835), który przedtem na życzenie matki gospodarował w małym majątku Fragstein k. Meranu. Po śmierci brata został w Wenecji, pozostając w stanie bezzennym i do śmierci zajmując się studiami bibliograficznymi. Zmarł w 1911 r. jako ostatni męski potomek rodu Bludowskich herbu Kozioł. Jego podobizna zachowała się tylko na fotografiach³³. Ostatnim członkiem rodziny Bludowskich była siostra Ernesta i Hugona — Helena (1841—1915), która w 1875 r. poślubiła w Melku pułkownika Franza von Göschl. Żyła potem w Grazu i Meranie, a po śmierci brata Hugona zaczęła przyjeżdżać do Cieszyna szukając śladów rodzinnej przeszłości. Tu poznała ludzi zainteresowanych lokalną historią: Albina Prokopa oraz Victora Kargera. Być może pod ich wpływem zdecydowała się rodzinne portrety pozostawić w kraju, z którego jej rodzina się wywodziła. Należą do nich także podobizny samej donatorki, Heleny Göschl-Bludowskiej³⁴.

III. Linia na Hażlachu i Drogomyślu

Założył ją Fryderyk, najmłodszy z synów Joachima Bludowskiego i jego pierwszej żony. Po ojcu otrzymał siedzibę rodu — Hażlach, potem stał się

³⁰ MC/S/1225. Na owalnej deseczce o wymiarach 12,5 × 10 cm.

³¹ Pewnego rodzaju zabytkiem jest też przechowywany pierwotnie na zamku w Orłowej dzwonek, który w 1857 r. nowy właściciel zamku, baron Konrad Mattencloit, podarował orłowskiej gminie ewangelickiej dla ich cmentarza ze słowami: „Jest to po ewangelickich panach, niech go zaś ewangelicy używają” — *Historia Zboru Ewangelickiego w Orłowej. Pamiątnik ku obchodu 50-letniego jubileuszu w dniu 24. czerwca 1911*, Orłowa 1911, s. 5.

³² MC/S/2923. Zachowała się też fotografia tego portretu należąca do tej kolekcji (obecnie MC/F/1287). O. G. Gaul'u U. Thieme — F. Becker, *j.w.*, t. 13, s. 274.

³³ Zachowała się tylko fotografia Hugo Bludowskiego z ok. 1910 r. (MC/F/2487), także podarowana przez Göschl-Bludowską. Reprodukował ją F. Popiołek, *Dzieje Śląska Austriackiego*, Cieszyn 1913, s. 180.

³⁴ Gwaz o wym. 22,5 × 16,5 cm, sygn. I.G.M.V. (MC/S/1268) wraz z zachowaną fotografią (ob. MC/F/687) oraz podobny gwaz o wym. 22,5 × 15 cm (MC/S/4001).

posiadaczem kompleksu wsi k. Strumienia: Drogomyśla, Pruchnej, Rychułdu i Bąkowa. Było to dziedzictwo jego żony, Katarzyny Czelo z Czechowic, z którą ślub zawarł w 1619 r. Z małżeństwa tego urodziło się 14 dzieci, z czego tylko 4 zostało przy życiu: Jerzy Fryderyk, Joachim, zmarły w stanie wolnym, Judyta (żona Fryderyka Wilczka) oraz Katarzyna (żona Adama Radockiego).

Dziedzicem tych dóbr został najmłodszy z pozostałych przy życiu dzieci, Jerzy Fryderyk Bludowski (ur. w 1620 r.), który m.in. był asesorem sądu ziemskiego cieszyńskiego i patronem cieszyńskich protestantów, których kaznodzieji ukrywał na swoim zamku. Z żoną Anną Marią Arras z Arrensborfu miał 6 dzieci. Anna Maria zmarła w 1679 r., rok później zmarł Jerzy Fryderyk. Jego syn i następca ufundował rodzicom w kościele w Hażlachu epitafium (zob. Ilustr. 2), na którym zgodnie z rodzinną tradycją uwiecznione zostały podobizny zmarłej pary i wszystkich jej potomków³⁵. Klęczą oni u stóp krzyża. Z lewej strony umieszczono osoby płci męskiej, kolejno: sam Jerzy Fryderyk Bludowski, jego najstarszy syn, zmarły w wieku 7 lat Fryderyk Wilhelm oraz jego brat Jerzy Fryderyk (fundator epitafium). Z prawej strony znajdują się osoby płci żeńskiej tj. Anna Maria Bludowska, urodz. Arrasowska oraz jej córki: Zuzanna Katarzyna (żona Karola Henryka Morawickiego), Anna Poliksena (żona Zygryda Promniza na Mizerowie i Borkach w państwie pszczyńskim), zmarła w wieku 9 lat Judyta Sydonia i kolejna córka o tym samym imieniu, która do końca życia pozostała w stanie wolnym.

Fundator epitafium, Jerzy Fryderyk Bludowski (1655—1730), był najbardziej znanym członkiem rodziny Bludowskich herbu Kozioł. Uczył się najpierw w gimnazjum we Wrocławiu, potem dłuższy czas studiował na Uniwersytecie w Tübingen. Po kilku latach podróży po wielu krajach europejskich ożenił się w 1685 r. z Joanną Sidonią hrabianką Colonna von Fels [Oels]. Małżeństwo to upamiętnia do dziś zachowana tablica z tekstem w języku łacińskim i herbami obu współmałżonków, wmurowana w fasadę kamienicy postawionej przez Bludowskiego po 1702 r. na miejscu dawnej mennicy w Cieszynie³⁶. Podobizny samego Jerzego Fryderyka Bludowskiego nie są autorowi znane, choć zapewne były robione. Był on bowiem najbardziej wpływowym patronem odrodzonej po pokoju altransztadzkiej wspólnoty protestanckiej, jednym z trzech szlacheckich kolektorów;łożył też duże sumy na budowę Kościoła Jezusowego w Cieszynie, w którym został pochowany w ozdobnym, dziś niezachowanym grobowcu.

³⁵ Epitafium opisał J. Londzin, *j.w.*, s. 105 oraz *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom VI: Województwo katowickie, zes. 3: Miasto Cieszyn i powiat cieszyński, Warszawa 1974, s. 81 i ilustr. 106.

Na tutejszym cmentarzu katolickim (tzw. starym) do dzisiaj zachowała się płyta nagrobna z herbem Bludowskich, pierwotnie znajdująca się w starym kościele w Hażlachu, przeniesiona na pocz. XX w. z inicjatywy Albina Prokopa (*J. Londzin, j.w.*, s. 104—05).

³⁶ E. Pasek, *Cieszyńskie pomniki i tablice pamiątkowe*, „Rocznik Cieszyński” 3, Cieszyn 1976, s. 125—26.

Po jego śmierci ukazało się kilka drukowanych mów pogrzebowych ku czci zmarłego³⁷.

W 1687 r. Jerzy Fryderyk Bludowski został podniesiony do stanu pańskiego i otrzymał tytuł barona [Freiherr]. Do odziedziczonych po ojcu czterech wsi dołączył kilka innych skupiając w swoim ręku ok. 10% całej ziemi w księstwie cieszyńskim. Majątek ten przeszedł na dwie córki, gdyż żaden z synów Jerzego Fryderyka nie przeżył ojca. Najstarszy — Gustaw Fryderyk zginął w pojedynku w Brukseli w 1704 r. w wieku 19 lat³⁸. Większą część majątku otrzymała po ojcu starsza córka Gottlieba Agneta, która pierwszy raz wyszła za mąż za górnośląskiego szlachcica Erdmanna Sylwiusza Tracha (1671—1710), powtórnie zaś za właśnie owdowiałego polityka, w latach 1716—30 pierwszego ministra elektora saskiego i króla Polski Augusta II Mocnego — Ernesta Christofa hrabiego von Manteuffla (1676—1749). Od 1717 r. dziedziczka Bludowskich żyła w Dreźnie i Berlinie, po 1740 r. w Wiedniu. Przedtem sprzedała rodzinne majątki na Śląsku. Kompleks dóbr k. Pruchnej i Drogomyśla w 1737 r. nabył Chrystian Kalisch. Znane są portrety obu małżonków Gottlieby Agnety, jej samej jednak nie. W przekazanej do Muzeum w Cieszynie kolekcji rodzinnych portretów zachował się natomiast pastel z podobizną jednej z jej córek Henrietty Joanny Konstancji (1718—1785), która wyszła za mąż za pruskiego pułkownika von Goltz³⁹.

Reszta spadku po Jerzym Fryderyku baronie Bludowskim przypadła siostrze Gottlieby — Marii Luizie, która w 1715 r. poślubiła Adolfa Bogusława von Schmelinga, właściciela Neuenhagen i innych włości na Pomorzu. W tymże roku Jerzy Fryderyk Bludowski scedował na zięcia prawa do Hażłacha. Adolf Bogusław, który był oświeconym panem, przejął też bogatą bibliotekę teścia. Wzbogacił ją o swoje książki i wszystkie one ok. 1750 r. stały się zaczątkiem biblioteki zbiorowej w Cieszynie, znanej obecnie jako tzw. Biblioteka Tschammera⁴⁰.

Schmeling miał z Bludowską kilkoro dzieci, z których Adolf Henryk zmarł

³⁷ Niektóre wlicza H. Patzelt w biografii Bludowskiego w K. W. Neumann (red.), *Ostschlesische Porträts. Biographisch-bibliographisch Lexicon von Österreich-Ostschlesien*, t. I, Berlin 1991, s. 80—81.

³⁸ Wg artykułu pt. *Betrachtungen eines Müßiggängers* zamieszczonego w „Silesii” R. 50, Teschen 1909, z dnia 13.XII.1909 Jerzy Fryderyk Bludowski jako mieszczanin i posiadacz domu ufundował także obraz wotywny dla kościoła św. Trójcy w Cieszynie.

³⁹ Pastel MC/S/1362. Por. H. Patzelt, *Gräfin Manteuffel, geborene von Bludowsky (1689—1756) — eine Oberschlesierin in den Mittelpunkt der deutschen Barockkultur des achtzehnten Jahrhunderts*, „Schlesien. Eine Vierteljahresschrift für Kunst, Wissenschaft und Volkstum” 18, 1973, s. 235—242.

⁴⁰ Według informacji mgr Grażyny Wuckiej-Ciompy, opiekuna Biblioteki Tschammera, w jej obecnym zasobie udało się zidentyfikować 22 pozycje ze znakami własnościowymi Bludowskich (przed wszystkim Jerzego Fryderyka, ale także Mikołaja, Joachima Leopolda, Ernesta Leberechta i Gustawa Fryderyka), m.in. cenny druk *Lexicon graeco-latinum cui praeter omneis omnium additiones haecenus sive in Italia sive in Galiae sive in Germaniae impressas* — wydany w Paryżu w 1530 r. Z posiadania Adolfa Bogusława Schmelinga pochodzi pewnych 14 pozycji.

zaraz po urodzeniu w 1717 r. Pozostała po nim skromna tablica epitafijna z herbem Schmelingów⁴¹. Zmarło jeszcze kilkoro innych dzieci tej pary, przy życiu pozostali syn Ernest Fryderyk Gottlob oraz dwie córki, w tym urodzona w 1736 r. Ernestyna Leopoldyna. Ta w 1764 r. wyszła za mąż za pruskiego generała Fryderyka Wilhelma von Röder (1719—1791). Ernestyna Leopoldyna von Röder zmarła we Wrocławiu w 1795 r., a jej portret zachował się wśród portretów rodziny Bludowskich⁴². Omawiany zespół uzupełnia małych rozmiarów pastel z wizerunkiem damy w różowej sukni — niezidentyfikowanej dalszej krewnej rodu Bludowskich⁴³.

Można więc skonstatować, że z okresu kilku stuleci zachowały w różnych formach podobizny ponad 60 osób należących do rodziny Bludowskich lub z nimi blisko spokrewnionych oraz znaczna liczba innego rodzaju zabytków. Powyższe zestawienie może stanowić punkt wyjścia do studiów nad kulturą cieszyńskiej szlachty w dawnych wiekach, zachęca też do dalszych badań genealogicznych nad dziejami rodu Bludowskich z Dolnych Bludowic herbu Koziół.

⁴¹ MC/S/980. Owalny o wym. 70 × 57 cm, tekst brzmi: „ADOLPHUS / HENRICUS & SCHMELING NATUS 14 JULY / EADEM QUA LUCEM ACCE/PERAT HORA LUCEM RELI/QUIT FUNUSQVE IN OCHA/BIENSI TEMPLO RECON/DITUM 1717”.

⁴² MC/S/1151; owal o wym. 75 × 60 cm.

⁴³ Pastel o wym. 24 × 18 cm, MC/S/1128.

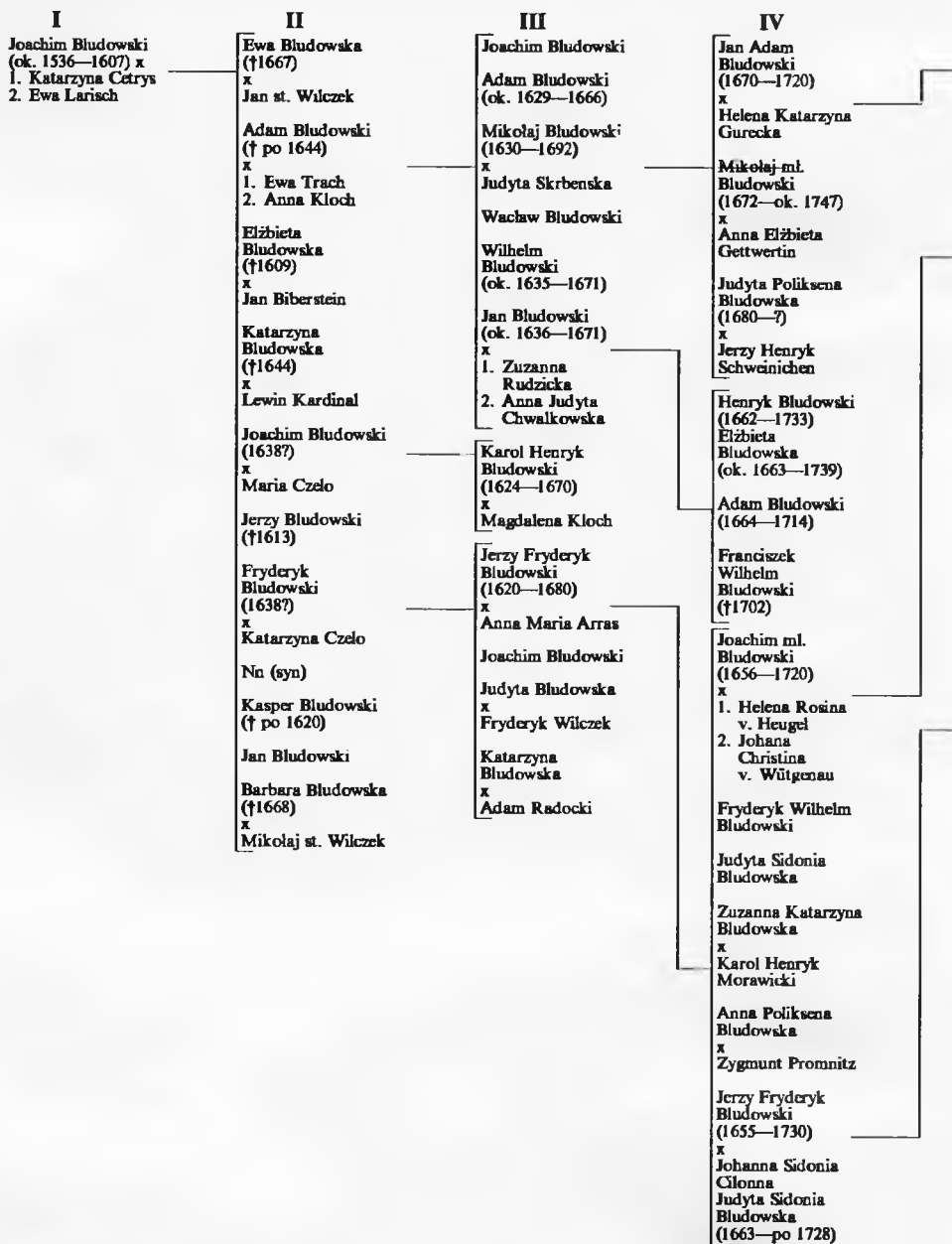
ZUSAMMENFASSUNG

Janusz Spyra: Die adelige Familie Bludowski von Nieder-Bludowitz des Stammes Koziol und die mit ihr verbundenen Kunstdenkmäler

Die adelige Familie Bludowski von Nieder-Bludowitz des Stammes Koziol (nicht zu verwechseln mit der Familie Bludowski des Stammes Kornitz) erscheint in der schriftlichen Quellen in der 2. Hälfte des 15. Jh. Ihr Sitz war zunächst Nieder-Bludowitz, dann Haslach. Seit dem Anfang des 17. Jh. setzte sich das Geschlecht aus 3 Linien zusammen: von Ochab und Gurek, von Orlau und Lazy und von Haslach und Drahomischl. Der letzteren Linie entstammte u. a. Georg Friederich Bludowski (1655—1730), ein hervorragender Patron der Teschener Protestanten, der in seiner Hand fast 10% aller Ländereien im Herzogtum Teschen hatte und 1687 in den Freiherrenstand erhoben wurde. Der letzte männliche Vertreter der Familie Bludowski des Wappens Koziol starb in Venedig im Jahre 1911.

In seinem Artikel stellt der Autor die Geschichte der Familie Bludowski kurz dar und konzentriert sich auf der Beschreibung der erhaltenen Kunstdenkmäler und anderer Denkmäler, die ihre Entstehung dem Geschlechte Bludowski zu verdanken haben. Zu den kostbarsten gehören die Epitaphien von Joachim Bludowski († 1607), dessen Enkel Adam († 1666), Susanna geb. Ruditzki († 1678), der Ehefrau Johann Bludowskis sowie Johann Friedrich Bludowski (1620—1680) und dessen Ehefrau Anna Maria. Besondere Aufmerksamkeit verdient auch eine Sammlung von mehr als 10 Familienportraits aus dem 17. und 18. Jahrhundert, die am Anfang unseres Jahrhunderts dem Museum in Teschen durch die letzte Vertreterin der Familie Helene Göschl-Bludowski († 1915) übergeben wurden.

BLUDOWSCY Z DOLNYCH BLUDOWIC

V

Karol Bludowski
(1702—1791?)

Zuzanna Elżbieta
Bludowska
x
Kasper Markłowski

Helena Sidonia
Bludowska
(ok. 1696—1725)
x
Jan Adam
Steinmetz (pastor)

Leopold Erdmann
Bludowski
(1703—1735)
Fryderyka Zofia
Bludowska
(1709—po 1750)
x
Fryderyk Ernst
Lichtenberg

Ernst Lebrecht
Bludowski
(1713—1778)
x
Elżbieta
Konstancja
Markłowska

Gustaw Fryderyk
Bludowski
(1685—1704)

Gottliebe Agneta
Bludowska
(1689—1756)

x
1. Erdmann
Sylwiusz Trach
2. Ernst Christoph
Mantoufd

Maria Luiza
Bludowska
x
Adolf Bogumit
Schmeling

VI

Ernestyna Bludowska
(1741—1819)

Ernst Christian
Bludowski
(1744—1808)

Magnus Joachim
Bludowski
(1752—1825)

x
Maria Karolina
Wittort

Leopoldyna
Bludowska
x
Martin Josef
Derichs

VII

Ernst Antoni
Bludowski
(1790—1858)

x
Jeanne Frederique
Bipot

VIII

Ernst Bludowski
(1833—1881)

Hugo Bludowski
(1835—1911)

Helene Bludowski
(1841—1915)

x
Franz von Götschl

ZÁPAS O OPOLSKO-RATIBOŘSKÉ DĚDICTVÍ A MOCENSKÉ ASPIRACE JIŘÍHO BRANIBORSKO-ANSBAŠSKÉHO V ZEMÍCH KORUNY ČESKÉ

Za jarních dnů roku 1532 se ubíral smuteční průvod z hornoslezské Ratiboře do Opolí. V rakvi se symboly knížecí moci bylo přenášeno tělo Jana II. (Hanuše) Dobrého. Smrtí opolského knížete 27.3.1532 na ratibořském zámku vymřela po několikasetleté vládě domácí dynastie opolských Piastovců. Z historické scény odešel muž, jenž byl pro současníky symbolem prozíravého ekonomy a reprezentantem starobylého panovnického rodu, spjatého po staletí s dějinami české a polské společnosti. Podle nebožtíkova přání přenesli pozůstalí jeho tělo do opolského kostela sv. Kříže, kde byl v presbytáři nad knížecí hrobkou umístěn sarkofág a poté náhrobní kámen s heraldickou výzdobou. Reprezentativní plastická práce kameníků i nyní vyzařuje mohutné sebevědomí a okázalost tehdejších slezských knížat. Latinský epitaf, jenž přečkal všechny zlé časy, informuje návštěvníky církevního stánku, že ze světa odešel „*slavný a významný kníže*”.¹

Všem účastníkům smuteční trizny bylo zřejmé, že smrtí posledního opolského Piastovce skončila éra nebývalé hospodářské prosperity Polska a mocenský nástup jeho dědiců nebude nikterak lehký. Ohromné bohatství opolského vládce se už za jeho života stalo předmětem mnoha spekulací a konfliktů, které měly často náhlé zvraty a přechodná řešení. Sám Jan Opolský chtěl všechna dědická práva a koncese přenést na krnovského hohenzollernského knížete, Jiřího Braniborsko-Ansbašského. Obě hornoslezská knížectví, Opolsko a Ratibořsko, s rozsáhlým knížecím majetkem měla rázem spadnout do klína francké větvi Hohenzollernů podle původní alianční smlouvy uzavřené mezi Janem Opolským, Valentinem Ratibořským a samotným markrabím. Avšak uplatnění těchto nároků a práv záhy narazilo na překážky ze strany vídeňského dvora. Ferdinand I. v duchu tradičního centralizačního kursu nesouhlasil s poslední vůlí opolského

¹ Z. Boras, *Książęta Piastowscy Śląska*, Katowice 1974, s. 314–340.

leníka a podle jeho rozkazu byly všechny místnosti na knížecím zámku zapečetěny a opatřeny strážemi.² V tomto smyslu musel panovníkům příkaz respektovat také krnovský kníže.

Abychom v hrubých rysech pochopili tehdejší atmosféru a represivní opatření vídeňské vlády, která postupně zahrnala slezské Hohenzollerny do tábora protihabsburské opozice v předbělohorském českém státě, pokusíme se — na tomto místě — rekonstruovat životní osudy markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského, zakladatele mocenské politiky krnovských hohenzollernských knížat.³

Markrabí byl bezesporu velmi úspěšným jedincem této dynastie, i když v české, polské a německé historiografii je povětšinou neobjektivně a rozporně hodnocen. V žádném případě jej nelze považovat jen za „obratného tlusťocha“⁴ na jagellonském dvoře, ani za reprezentanta moderního pruského militarismu. Na slezské politické scéně se neobjevil náhodně jako meteor, ale vystoupil se svou strategií v končinách již připravených jeho předky a příbuznými. Z velmi stručných genealogických závěrů plyne, že byl těsně spjat s rodinami minstrberských, piastovských a přemyslovských knížat.⁵ A rodinné svazky byly v tehdejší době tím nejlepším doporučením. Na přelomu 15. a 16. století sice Hohenzollernové nepřeryšovali průměr německých říšských knížecích rodin, ale nezapomínalo se na jejich těsné spojení s českými panovníky v mezinárodních mocenských střetech. Především braniborský kurfiřt Albrecht Achilles (1414—1486), dědeček markraběte Jiřího, byl velmi známou osobností, která získala během své vlády ve svůj prospěch slezské Krosensko a Hlohovsko. Vrcholem sňatkové politiky tohoto kurfiřta bylo manželství uzavřené mezi Jindřichem Minstrberským, synem Jiřího z Poděbrad, a markraběnkou Uršulou.⁶ Hohenzollernové byli významnou oporou nejen v diplomacii Jiřího

² Tamtéž, s. 339; C. Grünhagen, *Schlesien unter der Herrschaft König Ferdinands 1527—1546*“, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*“ (dále jen ZGS), 19, 1885, s. 93—94.

³ Základní fakta a bibliografii o Jiřím Braniborsko-Ansbašském uvádí naposledy I. Gundermann, *Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach und die Einführung der Reformation in Oberschlesien*. In: *Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien* (Stiftung Haus Oberschlesien), Berlin 1994, s. 31—45; V této práci vycházím z přípravy hesla *Hohenzollern* uvedené: M. Myška, (ed.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, sešit 1, Opava — Ostrava 1993, s. 41—45. K tomu srov. R. Fukala, *Portréty krnovských Hohenzollernů — majitelů bohumínského zástavního panství v letech 1523—1621*, Těšínsko 2, 1993, s. 1—4.

⁴ J. Macek, *Jagellonský věk v českých zemích (1471—1526)*. *Hospodářská základna a královská moc*, 1. Praha 1992, s. 295.

⁵ Ke genealogii hohenzollernského rodu srov. M. MacLagan, J. Louda, *Lines of Succession Heraldry of the Royal Families of Europe*. London 1984/1991, s. 178—187, tab. 91—92. Dále Zemský archiv Opava (dále jen ZAO), VS — Krnov, inv. č. 697 (genealogie a rozrod Hohenzollernů k roku 1611). W. Dworzaczek, *Genealogia*. 2, Warszawa 1959, tab. 9, 10, 63, K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, 1. Wrocław 1973, s. 227; K. Wutke, *Stamm- und Übersichtstafeln der schlesischen Fürsten*, Breslau 1911, tab. 2, 6.

⁶ S. Głogowski, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad. Genealogie knížat z Minstrberka*. Ostrava 1989, s. 16.

z Poděbrad, ale také pro jagellonský rod v jejich zápasech s Matyášem Korvínem.

Markrabě Jiří byl jedním z osmi synů Friedricha staršího Braniborského, markraběte na Ansbachu a Bayreuthu. Jeho matkou byla Žofie Jagellonská, dcera polského krále Kazimíra a sestra českého krále Vladislava. Mladý markrabí byl zpočátku vychováván na dvoře svého otce se starším bratrem Kazimírem a se slezským knížetem Jiřím Lehnickým. Jelikož otcovy statky, zděděné po Albrechtovi Achillovi, byly ve francké oblasti pro tak četné potomstvo malé, museli Hohenzollernové hledat zaopatření na evropských dvorech. Nejstarší ze sourozenců Kazimír zastával exponované postavení na vídeňském habsburském dvoře⁷, kdežto značných diplomatických zkušeností bratra Jana využíval v pozdějším období madridský dvůr císaře Karla V.⁸ Ostatní sourozenci se většinou vydali na církevní dráhu, z nichž nejproslulejší osobností se stal třetí markraběcí syn Albrecht, poslední velmistr řádu německých rytířů a první světský dědičný kníže východního Pruska.⁹ Teoreticky nejhorší vyhlídky měl mít samotný Jiří, ale i on nakonec prostřednictvím matky zakotvil na královském dvoře v Budíně, kde cílevědomě zahájil svou kariéru dvořana s oddanou službou jagellonské dynastii.

Na jaře roku 1505 se objevil ambiciózní mladík na uherském politickém kolbišti coby skromný dvořan strýce Vladislava II. Jednadvacetiletý Hohenzollern prozíravě pochopil význam těsného vztahu ke králi. Časem jeho jméno mělo v Budíně dobrý zvuk a Vladislav se brzy přičinil o to, aby se mladý markrabí stal vyhledávaným společníkem a miláčkem královské rodiny. V době, kdy zaujal Jiří Braniborsko-Ansbašský klíčové postavení u královského dvora, zemřel levoboček Matyáše Korvína, Jánoš, jehož rozsáhlé jmění zdědila vdova Beatrice Frangipani. Obratný markrabí využil příznivých okolností, aby s protekcí krále a svou výmluvností rozehrál taktickou hru o ruku bohaté vdovy.¹⁰ Po sňatku s Beatricí 22.1.1509 se Hohenzollern rázem zařadil mezi nejmocnější magnáty jagellonské personální unie.

Rychlý spád událostí a mimořádný vzestup Jiřího Braniborsko-Ansbašského vyvolal antipatie předních reprezentantů panské oligarchie v Uhrách a Čechách. V očích mocných odpůrců byl markrabí nepřitelem číslo jedna a jeho zásluhy byly jen něčím zanedbatelným a negativním. Především Zápolského frakce

⁷ J. Janáček, *České dějiny I/1. Doba předbělohorská 1526–1547*. Praha 1984, s. 47. J. Macek, *Jagellonský věk I*, s. 294–295.

⁸ Srov. A. Jegel, *Die schlesische Besitzungen der frankischen Hohenzollern*“, *Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreich-Schlesiens*“ 10, 1915, s. 85–179.

⁹ Srov. Např. *Allgemeine Deutsche Biographie 1*, Leipzig 1881, s. 293–310; W. Hubatsch, *Albrecht von Brandenburg-Ansbach, Deutschordens-hochmeister und Herzog in Preussen 1490–1568*. Köln — Berlin 1960.

¹⁰ L. Neustadt, *Markgraf Georg von Brandenburg als Erzieher am ungarischen Hofe*. Breslau 1883; týž, *Die ältesten Ansprüche der Hohenzollern auf Schlesien*. Breslau 1896.

maskovala svou egocentrickou politiku pomlouvačnou kampaní vůči markraběti tak, že i moderní historikové podleli těmto demagogickým výpadům. Ještě pro Františka Palackého byl Hohenzollern „jedním z předních lovců na knížectví a panství všeliké koruny české manstvím příslušná, čihaje, kudy by je buďto výprosami, buď smlouvami dědičnými mohl sobě přivéstí“.¹¹ Přesto vůči svým konkurentům markrabí nadále exceloval tak, že byl v roce 1512 pověřen výchovou nezletilého královice Ludvíka a v případě smrti krále se měl stát poručníkem sirotka. Nenávist k panovníkovu oblíbenci se ještě více vystupňovala, takže olomoucký biskup jej charakterizoval ve svých spisech takto: „Byl to dobrý pán, ale více staral se o hostiny, divadla, turnaje, hry a tance nežli o vážné studie a libůstkami takovými navnadil ducha Ludvikova tak, že těžším poradám a péčem panovníckým příliš rád se vyhýbal.“¹² Takováto obvinění vůči budínskému dvořanovi ze špatné výchovy adepta trůnu byla stejně neobjektivní jako patriotické útoky české a uherské šlechty. Jen stěží někdo mohl připoutat desetileté dítě k vážným diplomatickým závěrům a politickým činům.

Souběžně se závratným vzestupem v Uhrách lze od roku 1512 sledovat systematické úsilí Jiřího Braniborsko-Ansbašského o získání pozemkového majetku ve Slezsku. Z pohledu braniborského kabinetu se snažil markrabí vytvořit vlastní slezskou knížecí linii, jež by v budoucnu spojila své osudy s vývojem české stavovské společnosti. Vznik nového ohniska hohenzollernské aktivity ve Slezsku se stal vedle Pruska a Pomořanska během několika let nepřehlédnutelným faktorem, s nímž musely evropské diplomatické kruhy kalkulovat.¹³ V labilních poměrech jagellonské vlády se rýsovala Hohenzollernům možnost zisku nového knížecího teritoria, které mohlo vytvořit nástupišťe k dalším expanzivním rodovým plánům a zároveň mohlo ohrozit celistvost zemí Koruny české. Pro české a uherské politiky představoval strateg Hohenzollernova druhu cizozemce, který nabývá hegemonie nad tradičními domácími rody a nerespektuje ustálená stavovská práva a zvyklosti. Buďme však k markraběci politice objektivní, protože i pro ostatní středoevropské knížecí rody bylo Slezsko předmětem spekulací a terčem mocenského zájmu. Vymírání slezských knížecích rodů, především Piastovců, vytvořilo v první polovině 16. století příležitost Jagelloncům, Habsburkům, Wetinům a v neposlední řadě Hohenzollernům rozšířit jádro své moci o další území. Pozoruhodný význam měla smlouva, kterou nečekaně v roce 1512 uzavřel Jiří Braniborsko-Ansbašský s hornoslezskými knížaty, Valentinem Ratibořským a Janem Opolským. Smlouva znamenala rozhodný krok při získání ekonomicky, geograficky a strategicky výhodné oblasti. Z vyhledávaných možností byla opolsko-ratibořská varianta nejpřijatelnější.

¹¹ F. Palacký, *Dějiny národu českého*, V. Praha 1968, s. 522.

¹² Tamtéž, s. 522. — Johannis Dubravii, *Olomucensis episcopi, historia Bohemica*, Basel (Basilej) 1575, Libr. XXXVI, p. 301.

¹³ Z. Boras, *Hohenzollernowie i ich dążenia do opanowania Śląska w drodze umów o przeżycie*. In: *Studia z dziejów Polski, Niemiec i NRD XVI—XX w.* Poznań 1974, s. 53—65.

nější. Bezdětná knížata, Valentin a Jan, se chtěla po právní stránce vyhnout nekonečným problémům, jež by se jistě po smrti některého z nich rozvířily.¹⁴

Opolsko-ratibořská otázka byla součástí dosti složité operace mající svůj počátek v roce 1478, kdy opolští Piastovci uzavřeli důležitou smlouvu s přemyslovským knížetem Janem mladším Ratibořským, který si vzal Magdalénu Opolskou.¹⁵ Obě strany se dohodly, že vymře-li jeden knížecí rod v mužské linii, připadne druhému rodu celé knížectví. Z manželství ratibořského Přemyslovce s opolskou Piastovnou se narodili tři synové, z nichž Mikuláš a Jan záhy zemřeli. Jediným nástupcem po otcově smrti v roce 1493 se stal tělesně postižený Valentin, který se nemohl srovnávat s osobnostmi typu strýce Jana Opolského. Poslední slezský Přemyslovec náležel k představitelům nastupující renesanční generace. Na rozdíl od spořivého a podnikavého strýce byl rozhazovačný a zadlužený. Přestože byl často nemocen a zjevem nevzhledný, oddával se erotickým pletkám a náročným hostinám, při nichž se konzumovalo ohromné množství jídla a pití.¹⁶

Pro ratibořského knížete byla osudná rovněž záliba v hazardních hrách, což jej vedlo k pošetilým činům. V roce 1515 se dostal do nebezpečné mocenskopolitické hry svých protivníků a spojenců, kteří se rozhodli posledního potomka slezských Přemyslovců nekompromisně intrikami zlikvidovat. Kníže Kazimír II. Těšínský úspěšně vykonstruoval proti svému vzdálenému příbuznému soudní proces, v němž byl ratibořský kníže obviněn ze spolupráce na padělání mincí. Nejpicantnější na celé aféře bylo tvrzení samotného falzifikátora Jiřího Kduolnicze, že kníže Valentin celou podvodnou akci sám inicioval. Osamocenému Přemyslovcovi hrozila osobní katastrofa v podobě konfiskace majetku. Zbývala mu jediná možnost tvrdě se obhájit u samotného českého a uherského krále proti všem potenciálním nepřátelům. Ludvík Jagellonský nakonec celou aféru skutečně zažehnal a Valentin zůstal nadále regulérním vládcem Ratibořska.¹⁷

Dodnes zůstává nejasné, proč měl na celém vykonstruovaném procesu podíl také Jiří Braniborsko-Ansbašský? Co svým postupem markrabě vlastně sledoval? Nejpravděpodobnějším vysvětlením bude asi neukojená ctižádost a snad i snaha zasít rozkol mezi spojenci, jejichž jednotný postup mohl znemožnit uskutečnění jeho dalekosáhlých plánů. Tak či onak rozhořčený Přemyslovec odhalil Hohenzollernovo zákařné zákulisní jednání a změnil dosavadní alianční

¹⁴ C. Grünhagen, H. Markgraf (edd.), *Lehns- und Besitzurkunde Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, II. Leipzig 1883, s. 341–342, 345–346, 355, 365–366 (dále jen Grünhagen — Markgraf). K tomu srov. A. Haas (ed.), *Archiv Koruny české*, VI. *Katalog listin z let 1438–1526*. Praha 1958, č. 370, 371, 437.

¹⁵ Srov. C. Grünhagen (ed.), *Codex diplomaticus Silesiae*, VI. Breslau 1865, kde jsou otištěna regesta z tzv. Registru St. Wenceslai (dále jen CDS VI). — Z. Boras, *Książęta Piastowscy Śląska*, s. 301–340.

¹⁶ C. Grünhagen, *Geschichte Schlesiens*, I. Gotha 1884, s. 376–379.

¹⁷ W. Dziewulski, *Szkice z dziejów Raciborza*. Katowice 1967, s. 76.

smlouvu v jeho neprospěch. V únoru 1519 potvrdil král Ludvík v Budíně novou listinu, podle níž neměly ženy hohenzollernského rodu žádné nároky na ratibořské knížectví.¹⁸ Tento fakt se rovněž těžce dotkl těšínských a lehnicko-břežských knížat. Po několika nepříjemných střetech opuštěný ratibořský kníže 13.11.1521 zemřel a Jan Opolský převzal veškerou správu území posledního slezského Přemyslovce do svých rukou.¹⁹

Závislost jagellonských panovníků na markraběti prohlubovala propast mezi ním a stavovskými obcemi v zemích svatoštěpánské a svatováclavské koruny. Není divu, že se Jiří Braniborsko-Ansbašský necítil v uherském prostředí dobře a uvědomoval si své vratké postavení. S Vladislavovou protekcí odprodal veškerý svůj majetek v Uhrách a v roce 1515 mířily jeho aspirace k opavskému knížectví, odkud byl úspěšně patrioticky orientovanou českou šlechtou vyšachován.²⁰ Otcovou abdikací 25.3.1515 mu sice připadl rodný Ansbach, ale podnikavý markrabí mířil neúnavně výše.²¹

Stále výraznější konfrontace mezi jednotlivci urychlila v další etapě opolsko-ratibořské kauzy integrační proces soupeřících stran. V důsledku náročných mocenských bojů a tajných jednání se vytvořily dvě základní frakce. V čele prvního seskupení byl samotný markrabí s knížaty Janem Opolským a později zesnulým Valentinem Ratibořským. Jádro soupeřící strany tvořila knížata Kazimír II. Těšínský, Friedrich II. Lehnicko-Břežský a až do tragické smrti v roce 1515 Bartoloměj Minstrberský. Tento triumvirát důsledně podporovali představitelé nejmocnějších rodů v Čechách, zvláště pak pražský purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu a na Blatné a Václav ze Šternberka, kterým v roce 1511 udělil král Vladislav práva na ratibořské knížectví.²² Iniciativu v protimarkraběcí opozici převzal ve Slezsku těšínský Piastovec, jemuž podle konspirativních jednání měla připadnout polovina opolsko-ratibořského dědictví, kdežto lehnickému knížeti a Rožmitálovi druhý díl.²³ Největšího úspěchu dosáhlo protihohenzollernské seskupení na mezinárodním fóru v Antverpách, kde mu 12.3.1517 císař Maxmilián I. potvrdil všechny nároky na Opolsko a Ratibořsko. Vedle těšínského a lehnického knížete upřednostnil císař královského hofmistra Břetislava Švihovského z Rýzemburka a na Rabi, pro něhož požadoval částku 25 000 zlatých uherských, nebo adekvátní územní celek v opolském knížectví.²⁴

¹⁸ Grünhagen — Markgraf, II, s. 357—358.

¹⁹ A. Jegel, *Die schlesische Besitzungen der frankischen Hohenzollern*, s. 90 an.

²⁰ G. Biermann, *Geschichte der Herzogsthümer Troppau und Jägerndorf*. Teschen 1874, s. 316.

²¹ S. Głogowski, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad*, s. 59.

²² J. Macůrek, *Slezsko a jeho úloha ve vývoji česko-polských vztahů na přelomu 15. a 16. století*. In: Česko-polský sborník vědeckých prací, I. Praha 1955, s. 259, pozn. 2; K postavě Zdeňka Lva z Rožmitálu srov. např. F. Dvorský (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508—1535*, Archiv Český X, Praha 1890.

²³ Grünhagen — Markgraf, II, s. 351.

²⁴ Tamtéž, II, s. 351.

Je zajímavá skutečnost, že ani po této porážce neupadl Jiří Braniborsko-Ansbašský do apatie, ale naopak byl rozhodnut nevzdat se své „slezské“ politiky. Vložil veškerou svou energii do dalších riskantních pokusů na diplomatickém poli tak, že postupně získal na svou stranu oba slezské Piastovce, těšínského a lehnického knížete. Využil k tomu krakovských svatebních oslav z roku 1518 mezi polským panovníkem Zikmundem Starým a Bonou Sforzou.²⁵ Tam s bratrem Kazimírem nabídl ovdovělému lehnickému knížeti sestru a smír. V další etapě prostřednictvím polského krále a Friedricha Lehnického dosáhl Hohenzollern urovnání konfliktu se svým největším rivalem Kazimírem Těšínským. Zanedlouho se konala svatba Kazimírova syna Václava s Annou, další sestrou Jiřího Braniborsko-Ansbašského. Typickou sňatkovou politikou uklidnil cílevědomý Hohenzollern hlavní ohnisko napětí ve Slezsku, aby soustředil své síly v zahraniční politice.²⁶

V letech 1519—1521 vzplanula mezi velmistrem řádu německých rytířů Albrechtem a polským králem válka, v níž finančně vyčerpané a vnitropoliticky oslabené Polsko nedokázalo energicky postupovat. Oba bratři, Jiří a Albrecht, byli v osobním kontaktu a obdivovateli Martina Luthera, takže jistou úlevu v zápase o tzv. západní (královské) Prusy s městy Toruň a Gdaňskem sehrálo německé reformační hnutí. Myšlenka sekularizace řádového území však nevznikla v Krakově nebo Královci, nýbrž ve Slezsku v tajných rozhovorech Hohenzollernů s Friedrichem II. Lehnickým. Poté lehnický kníže a markrabě Jiří seznámili polského krále Zikmunda s tímto plánem a právě v této souvislosti vykonal 10.4.1625 markrabí Albrecht na krakovském náměstí známý veřejný slib věrnosti před polským panovníkem.²⁷ V roce 1528 přijal Jiří Braniborsko-Ansbašský luterskou víru a jeho nadšení pro reformační hnutí v říši mu vyneslo přídomek „Zbožný“. Z podnětu markraběte přestoupila k protestantismu řada slezských knížat, z nichž vedoucí postavení měla knížata z Minstrberka. Karel Minstrberský, jenž měl značný kredit u českých stavů jako potomek krále Jiřího z Poděbrad, měl značné zásluhy na „slezské“ politice markraběte. S dcerou minstrberského knížete Hedvikou uzavřel ambiciózní Hohenzollern druhé manželství 9.1.1525 v Olešnici.²⁸

²⁵ Z. Wojciechowski, *Zygmunt Stary*. Warszawa 1946, s. 71; W. Pocięcha, *Królowa Bona (Czasy i ludzie odrodzenia)*, II. Poznań 1949, s. 184.

²⁶ C. Grünhagen, *Geschichte Schlesiens*, I, s. 379.

²⁷ Vyhrocení sporů mezi polským králem a Albrechtem Braniborsko-Ansbašským pečlivě sledují polští historikové v svých syntetických pracích: S. Salmonowicz, *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*. Poznań 1987; K. Górski, *Zakon Krzyżacki a powstanie państwa pruskiego*. Wrocław 1977, s. 194 an.; M. Biskup, *Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim 1308—1521*. Gdańsk 1993, s. 260—328.

²⁸ C. A. Schimmelpfennig, *Herzog Karl I von Münsterberg — Oels und seine Schwester Margareta von Anhalt. Nach ungedruckten Briefen aus den Jahren 1503—1530*. ZGS 18, 1884, s. 149—152; S. Głogowski, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad*, s. 59—60.

Zatímco v zahraničí měl markrabí jisté úspěchy, na půdě českého státu předchozí transakce neměly dlouhého trvání. Čeští pánové využili nepřítomnosti jagellonského oblíbence a vynutili si na nerozhodném králi v Praze závazek (29.10.1522), že se od svatováclavské koruny nesmí nic odcizit ani zastavit, a to především v Opolsku a Ratibořsku.²⁹ Ukázalo se, že česká vládnoucí garnitura přecenila své síly, neboť o rok později na českém sněmu byla opět potvrzena veškerá práva na opolsko-ratibořské dědictví Jiřímu Braniborsko-Ansbašskému.³⁰ Ve shodě s českým sněmem postoupil Jan Opolský markraběti bohumínské panství a jako majitel mohl užívat titulu *slezského knížete ratibořského*.³¹ Předpoklady k vytvoření rozsáhlé hohenzollernské enklávy v Horním Slezsku měly reálnou naději na úspěch. Rozhodující okamžik nastal 27.5.1524, kdy Jiří ze Šellenberka a jeho synové prodali markraběmu za 58 900 zlatých Krnovsko s Hlubčickem. Tímto obchodem bylo krnovské knížectví natrvalo připoutáno k Hornímu Slezsku, což se jasně obráželo v udělení titulu „*in Schlesien Herzog zu Jägerndorf*“.³² Reprezentant hohenzollernské dynastie si tak získal směřodátný vliv na vývoj ve Slezsku. Za Ludvíkova souhlasu se ještě netrpělivý markrabí ujal bytomského panství (1526) s hradem Sverchlencem (Świerklańcem), jehož původním majitelem byl Jan ze Žerotína.³³ Krnovský kníže se ocitl na vrcholu své kariéry a zdálo se, že už nic nemůže zabránit v jeho šťastných krocích v oderské oblasti.

Osudový zlom v mocenských ambicích Jiřího Zbožného způsobila 29.8.1526 moháčská tragédie. S osudovou volbou Ferdinanda Habsburského na český trůn vstoupil zápas o opolsko-ratibořské dědictví do nového stádia. I když v konfrontaci s uherskou realitou stál markrabí se svým bratrem Kazimírem vědomě na straně habsburské diplomacie, jeho dosavadní úspěchy byly sečteny.³⁴ Ctižádostivý Ferdinand I. na rozdíl svého předchůdce odmítal podporovat Hohenzollernovy aktivity a na pražském sněmu v roce 1528 se nesmlouvavě hlásil o svá královská práva na všechna slezská léna. Vídeňské dvorské kruhy považovaly za nutné zatlačit mocenské aspirace nového krnovského knížete do patřičných mezí. Majetek Jana Opolského po jeho smrti měl jako odumřelé léno připadnout jednoznačně Ferdinandovi I.³⁵ Všichni mar-

²⁹ Grünhagen — Markgraf, II, s. 363—364.

³⁰ Tamtéž, II, s. 365.; K tomu srov. J. Pošvář, *Politický vývoj ve Slezsku v letech 1471—1526*. Opava 1960, s. 25, a zásluženou edici Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I—XI, XV. Praha 1877—1955.

³¹ CDS, VI, s. 171.

³² Ke krnovské transakci ZAO, Slezský stavovský archiv, inv. č. 478, 480, 480 a, 482.

³³ CDS, VI, s. 136, 146, 147. Grünhagen — Markgraf, II, s. 452—456.

³⁴ Srov. Syntetické práce J. Janáček, *České dějiny I/1. Doba Předbělohorská 1526—1547*. Praha 1971, s. 7—27; týž, *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987, s. 7—19; *České země v předbělohorské době (1526—1620)*, In: *Přehled dějin Československa I/2*. Praha 1982, s. 7—118 (tam uvedena základní literatura).

³⁵ CDS, VI, s. 173 (dat. 19.8.1528).

krabčcí úředníci v Opolsku a Ratibořsku byli s okamžitou platností vyměněni habsburskými exponenty pod vedením javorsko-svídnického hejtmana Kašpara Schaffgotsche.³⁶ Celá věc znamenala pro markraběte těžký otřes, z něhož se sice nezhroutil, ale s ohledem na možné následky před Ferdinandem ve Vratislavi rezignoval. Odhadl reálně tvrdý vládní kurs a integrační plány vídeňského dvora v nově vzniklém střeoevropském soustátí. Tušil zcela správně, že mu hrozí vážné nebezpečí a že spojence proti habsburskému centralizačnímu modelu musí vyhledávat na říšské půdě. Na sněmovních jednáních ve Špýru (1529) a Augšpurku (1530) stála na straně Jiřího Zbožného některá markrabata a knížata, jež odmítala podporovat protireformační zásahy habsburského domu.³⁷ Jiří Braniborsko-Ansbašský si veřejně zachoval svou tvář odvážného politika a v čele protestantské opozice poklekl před císařem se slovy, že „raději svou hlavu položí na popravišti, než se odřekne slova božího“.³⁸

Nová politická situace v roce 1530 způsobila ústupnost jak císaře Karla V., tak i Ferdinanda I. Hrozba turecké agrese v Uhrách prosadila kompromisní přístup Habsburků v opolsko-ratibořské otázce. V červencových dnech roku 1531 pozval Ferdinand I. krnovského knížete do Prahy, kde jej seznámil s představami určitého řešení opolsko-ratibořského problému. V rámci dohody potvrdil Ferdinand jako český král markrabímu všechna práva na krnovské knížectví. Rovněž byl vysloven souhlas, aby bohumínské panství bylo dáno do zástavy na tři generace a bytomské panství na dvě pokolení v mužské linii Hohenzollernům. Po smrti Jana Opolského se měl krnovský kníže stát pouhým zástavním pánem jeho majetku do té doby, než bude Hohenzollernům vyplacena zástavní suma 183 333 zlatých, nebo 400 000 zlatých uherských. Krnovský kníže měl spravovat Opolsko-Ratibořska v celém rozsahu kromě města Opolí, které měl držet v prvním roce po smrti posledního Piastovce habsburský panovník.³⁹ K uzavření vzájemné dohody přistupovaly obě strany s vědomím, že jim jiná cesta v mezinárodně-politické konstelaci nezbývá. Teprve od této chvíle je možné konstatovat, že krnovské knížectví mělo dominantní postavení v rámci hohenzollernských slezských enkláv. V nové modifikaci se dospělo k alternativě, která byla na první pohled výhodná oběma stranám, ale zároveň byla předstupněm habsbursko-hohenzollernského antagonismu v následujících letech, zejména

³⁶ Z. Boras, *Książęta Piastowscy Śląska*, s. 337.

³⁷ Na říšském sněmovním jednání ve Špýru měl Jiří Braniborsko-Ansbašský na své straně mohuškého arcibiskupa Albrechta, markraběte Arnošta Bádenského a kurfiřta Jáchyma Braniborského, kteří houževnatě odmítali podporovat habsburskou hegemonistickou politiku v německých zemích. O sněmeh obecně např. J. Janáček, *České dějiny I/2*, s. 93–100.

³⁸ „...er wolle sich lieber den Kopf abhauen lassen, als vom Evangelium weichen.“ — Srov. I. Gundermann, *Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach*, s. 36–37; A. Denis, *Konec samostatnosti české, II/1*. Praha 1932, s. 68, a literaturu ve výše cit. pozn.

³⁹ O tom srov. G. Biermann, *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*, s. 319–320; C. Grünhagen, *Schlesien unter der Herrschaft*, s. 93; týž, *Geschichte Schlesiens II*, s. 58.

s nástupem nejvýznamnějšího krnovského Hohenzollerna Jana Jiřího v době třicetileté války.⁴⁰

V závěru lze dodat, že Jiřímu Braniborsko-Ansbašskému můžeme vyčítat jeho bezostyšné chování a sebevědomí, které tolik vadilo české a uherské provinciální šlechtě, ale na straně druhé bychom měli pozitivně hodnotit jeho odvalu v obhajobě Lutherova učení a riskantní vystoupení v mocenské konfrontaci s nebezpečným habsburským hegemonismem ve střední Evropě. Vytvoření hohenzollernských držav ve Slezsku Jiřím Braniborsko-Ansbašským a jejich stabilizace na mapě zemí Koruny české bylo politickou skutečností. Nikdo ještě nemohl v první polovině 16. století předvídat, že existence hohenzollernské moci v oderské oblasti se stane trvalým předpokladem k pruským militaristickým výbojům v 18. století, což se někteří čeští a polští vlastenecky orientovaní historikové pokusili aplikovat ve svých koncepcích.⁴¹

⁴⁰ Vycházím zde z přípravných studií o Janu Jiřím Krnovském a předbělohorské stavovské opozici v moravsko-slezské oblasti: R. Fukala, *Diplomatická mise Hartvíka ze Stütenu v březnu 1615*, „Slezský sborník“ 91 (dále SISb), 1—2, 1993, s. 1—7; týž, *Paměti Hynka mladšího Bruntálského z Vrbna. Pramen k poznání olomouckých sněmovních jednání v lednu 1610*, Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis, Historica 1, 1993, s. 31—39; týž, *Tažení Jana Jiřího Krnovského v roce 1621 a bitva u Nového Jičína*, „Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín“ 49, 1992, s. 45—54; týž, *Politický program Karla staršího ze Žerotína. Iluze a politická naivita, nebo realita a umění politiky?*, Folia Historica Bohemica 15, Historický ústav AV ČR Praha, 1991, s. 465—477.

⁴¹ Srov. např. K. Maleczyński (ed.), *Historia Śląska I/1* Wrocław 1961; K. Piwarski, *Historia Śląska w zarysie*. Katowice 1947; Z. Boras, *Polskość dwu ostatnich Piastów opolskich*, „Przegląd Zachodni“ 12, 1956, 1—2; K. Popiołek, *Historia Śląska od pradziejów do 1945 r.*, Katowice 1972; J. Kapras: *Z dějin českého Slezska.*, Opava 1922; A. Turek, *Poněmčování Opavska v 16. a 17. století*, SISb 47, 1949, s. 35—39; F. Sláma, *Vlastenecké Putování po Slezsku*. Praha b. d., s. 506—509; V. Prasek, *Boj o češtínu*, „Osvěta“ XII, 1982, s. 253—259, 302—310; J. Macůrek, c. d.; J. Pošvář: c. d.

ZUSAMMENFASSUNG

Radek Fukala: Der Kampf um das Troppauer-Ratiborer Erbe und die Machtpolitik Georgs von Brandenburg-Ansbach in den Ländern der böhmischen Krone (1505—1531)

Dem Aufkommen der Dynastie Hohenzollern in Obeschlesien ging ein sehr kompliziertes machtpolitisches Vorspiel am Anfang des 16. Jh. voraus. Das allmähliche Aussterben der schlesischen herzoglichen Familien, vor allem der Przemysliden und Piaster, war eine Gelegenheit für Ehrgeiz für dieses Geschlecht, seine Besitzungen in den Ländern der böhmischen Krone zu erweitern. Zu einem zweifellos begabten Politiker auf der Szene der jagellonischen böhmisch-ungarischen Personalunion wurde der Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach (4.III.1484—27.XII.1543), der Enkel des brandenburgischen Kurfürsten Albrecht Achilles und Neffe des böhmischen und ungarischen Königs Ladislaus des Jagellonen. Am Königshofe in Buda nahm der Markgraf die Schlüsselstellung ein und ging durch die Heirat mit Beatrix Frangipani in den Kreis reichsten ungarischen Herren ein. Nach der Abdankung des Vaters am 25.III.1515 fiel ihm das heimliche Ansbach zu. Als königlicher Betreuer und Vormund kümmerte er sich um den heranwachsenden Ludwig den Jagellonen.

Nach sorgfältigen Vorbereitungen erreichte er die Familienallianz zwischen den kinderlosen Herzögen Johann von Oppeln und Valentin von Rattibor. Nach dem Tode der beiden oberschlesischen Herzöge sollte der Markgraf ihr Vermögen erben. Alle Hohenzollernschen Geschäfte bestätigte der König von Böhmen Ludwig im April 1523 und Georg von Brandenburg-Ansbach wurde in die böhmischen Stände als ein schlesischer Herzog trotz ihrer früherem Proteste aufgenommen. Im Jahre 1524 verkauft Georg von Schellenberg auf Kost (?) dem Markgrafen das Herzogtum Jägerndorf mit dem Leobschützer Land um 58900 Gulden. Mit der Zustimmung der Großmächtigen übernahm Hohenzollern auch die Herschaften Oderberg und Beuthen mit der Burg Swirklanetz (?).

Mit der Übernahme der Throne Böhmens durch die Habsburger hörte das Kredit von Georg von Brandenburg-Ansbach auf. Ferdinand I. hatte es nicht vor, die Anhänger der Lehre Martin Luthers in seinen Ländern zu dulden und machte den Erbvertrag über das Herzogtum Oppeln-Rattibor rückgängig. Die neue politische Situation nach dem Jahre 1530 zwang aber die Habsburger zum Kompromiß mit dem Jägerndorfer Hohenzollern. Ferdinand I. bestätigte dem Markgrafen alle Rechte am Herzogtum Jägerndorf, aber das Oderberger, Beuthener, Oppelner und Rattiborer Land wurde an die Hohenzollern lediglich verpfändet. Die neue Alternative wurde aber zum Vorspiel des Antagonismus zwischen Habsburg und Hohenzollern in folgenden Jahren, dessen Gipfel der militante Widerstand von Johann Georg von Jägerndorf am Anfang des dreißigjährigen Krieges war.

Mieczysława Chmielewska
WROCLAW

DOKUMENT HERBOWY ANDREASA WILDAU VON LINDENWIESE Z 1661 R.

Dokumenty herbowe należą do rzadko spotykanych źródeł archiwalnych i bibliotecznych. Występują one zarówno w oryginałach jak i odpisach, są to: nadania herbów, ich potwierdzenia oraz udostojniania dotyczące miast, korporacji i osób prywatnych. Część z nich, to nie tylko zwykłe, szare, zapisane pergaminy lub papiery, ale ze względu na zamieszczone na nich wyobrażenia herbowe stanowią dzieła sztuki małych form odpowiadające stylowi i ideologii epoki, w której powstały. Przedmiotem naszych rozważań będzie personalny, iluminowany dokument herbowy z 1661 roku. W archiwach śląskich tego typu dokumentów zachowało się niewiele¹. Do dnia dzisiejszego nie były one źródłami często wykorzystywanymi przez badaczy. Pewnym usprawiedliwieniem może być tu fakt, iż cechuje je duże rozproszenie zespołowe, często o odnalezieniu, któregoś z nich decyduje przypadek, a w praktyce docierają do nich tylko doświadczeni archiwiści. (Większość z wyżej wymienionych dokumentów była już przeze mnie prezentowana na wystawie *Herby śląskie*, czynnej od 11 II do 5 V 1994 r. w Arsenale wrocławskim.)²

Wziąwszy pod uwagę fakt, iż dokumenty te są najbardziej wiarygodnymi źródłami w badaniach heraldyczno-genealogicznych, warto poświęcić im więcej

¹ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, Zbiór dokumentów, sygn. S. 20; Archiwum Państwowe w Katowicach, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 70—71, 75; Archiwum Państwowe w Opolu, Akta miasta Opola. Zbiór dokumentów, nr 37; Archiwum Państwowe we Wrocławiu: dalej APWr), Akta majątku Hochbergów, sygn. I 5518; Akta majątku Magnisów. Zbiór dokumentów, sygn. 1901, 4 III; Akta miasta Lubania. Zbiór dokumentów, sygn. 1624, 13 VII; Akta miasta Wrocławia. Zbiór dokumentów, sygn. 1580, 9 VIII; 1583, 18 IV; 1622, 7 II; 1629, 18 VII; Dokumenty Biblioteki Kłodzkiej, sygn. GG V.15; Kolekcja dokumentów Oddziału I, nr 63; Rep. 8, nr 179, 182, 185, 191, 194, 200, 206; Rep. 9, nr 399; Rep. 55, nr 202; Rep. 66, nr 1076b.

² M. Chmielewska, *Wystawa: Herby śląskie*, w druku „Archeion”. W komunikacie tym znajduje się wykaz dokumentów herbowych prezentowanych na wystawie.

uwagi w opracowaniach źródłowych i monograficznych. Nie są to bowiem źródła wtórne, obciążone tym, co nazywamy mitem historycznym, czego przykładem są legendy herbowe³. Na podstawie informacji zawartych w nich można wyjaśnić szczegóły dotyczące powiązań rodzinnych i rodowych, są one także cennym materiałem w badaniach sfragistycznych.

Dokument herbowy Andreasa Wildau wydany 5 III 1661 roku został odnaleziony w roku 1993 wśród nieopracowanych materiałów Archiwum Państwowego we Wrocławiu, a następnie włączony do Kolekcji dokumentów Oddziału I. Odpisy tegoż dokumentu znajdują się w zespolach Archiwum Państwowego w Pradze⁴. Odpowiedź na pytanie jaką drogą trafił on do Archiwum wrocławskiego, jest niemożliwa, gdyż nie zawiera on żadnych dawnych sygnatur ani zapisek dorsalnych, które w tym wypadku byłyby bardzo pomocne.

Jest to pergamin o wymiarach 780 × 550 + 85 mm, wypełniony starannym pismem z umiarkowaną ilością ozdóbek, nie zacierającą jego czytelności. Zapewne został on sporządzony przez pisarza kaligrafa o najwyższych kwalifikacjach. Dokument uwierzytelniono przywieszoną na złotych sznurach wielką pieczęcią cesarską. W centrum zaś dokumentu na planie prostokąta wielkości 110 × 130 mm widzimy graficzne wyobrażenie herbu wykonane przez iluminatora (w języku niemieckim Briefmalera). Do wykonania wizerunku herbu użył on gwaszu, złota płatkowego i proszkowego. Niemniej jednak poziom artystyczny jego dzieła w porównaniu z wizerunkami herbów na innych dokumentach wskazuje, iż nie był on Briefmalerem najwyższej klasy. Brak kolorowego wypełnienia tła, na którym umieszczono tarczę herbową z hełmem, klejnotem i labrami zdradza wyraźne cechy pracy niedokończonej. Stwierdzenie kto był owym kaligrafem, a kto Briefmalerem i czy pochodził on z kancelarii cesarskiej, czy spoza niej, wymagałoby przeprowadzenie odrębnych, bardzo dokładnych badań nad kancelarią Leopolda I. Poszukiwania w Archiwum Państwowym w Pradze dały wynik negatywny. Prawdopodobieństwo, iż ewentualna kwerenda w archiwach wiedeńskich dałaby wynik pozytywny, jest również minimalne. Jednakże na obecnym etapie badań najbardziej wiarygodną pozostaje możliwość, iż Andreas Wildau zapewne z powodów finansowych otrzymał dokument nobilitacyjny bez graficznego wyobrażenia herbu, które wykonał dopiero później na jego zlecenie jakiś grafik, być może nawet miejscowego pochodzenia.

Leopold I wydany przez siebie dokumentem podniósł Andreas Wildau i jego prawych dziedziców do stanu szlacheckiego. Cesarz w ten sposób wynagrodził nie tylko zasługi wojenne i służby publiczne samego Andreasa Wildau, ale także

³ M. Cetwiński, *Mityczne wzorce i społeczne funkcje legend herbowych Czartoryskich i Czetwertyńskich*, „Genealogia”, III, 1991, s. 9–58.

⁴ APWr, Kolekcja dokumentów Oddziału I, nr 63; Státní ústřední archiv v Praze, Česká dworská kancelář, sygn. IV D 1, b. pag.; tamże, Saalbuchy, nr 67, k. 618–625.

jego rodzzonego brata. W dokumencie podano, iż Andreas Wildau podczas wojny trzydziestoletniej uratował Cieszyn przed spaleniem oraz dokonywał zakupów na rzecz armii cesarskiej we Wrocławiu. Po pokoju w Münster zawartym w 1648 roku, był asesorem rady miejskiej w Cieszynie oraz przez 4 lata pełnił funkcję burmistrza miasta. Ponadto brał aktywny udział w sejmikach książęcych. Rodzony zaś brat Andreeasa jako kapitan wojsk cesarskich poległ w bitwie pod Lipskiem⁵. Wiemy także, iż został on przyjęty w poczet mieszczan cieszyńskich 19 IX 1639 roku. Był kupcem oraz właścicielem majątku Błogocice. Żoną jego była Zuzanna, wdowa po niejakim Michale Wernerze. Andreas Wildau posiadał także syna Franciszka Alberta. Jak wynika z informacji podanych przez J. Pilnáčka Wildauowie należeli później do znanych i zasłużonych rodów tutejszego regionu⁶.

Wymienione zasługi sprawiły, że łącznie z herbem i klejnotem Andreas Wildau oraz jego prawi potomkowie otrzymywali szlachectwo czeskie, prawo do używania czerwonego wosku do pieczęci oraz honorowy tytuł *Lindenweiß auf Błogotiz*. Posiadanie szlachectwa czeskiego uprawniało Andreeasa Wildau do udziału w turniejach rycerskich, piastowania wyższych i niższych urzędów, godności i beneficjów tak duchownych jak i świeckich. Wszystkich, którzy by się temu sprzeciwili, cesarz groził niełaską oraz grzywną w wysokości 50 złotych marek, z czego jedna połowa miała być przejmowana przez Kamrę królewską, a druga przez Andreeasa Wildau i jego prawych dziedziców.

Obok uprawnień i obdarowań bardzo istotną dla nas częścią dokumentu są dyspozycje cesarskie dotyczące wizerunku herbu. Jak powszechnie wiadomo każdy herb składał się z trzech podstawowych elementów: tarczy z godłem, hełmu i klejnotu. Hełm pokrywały będące drugorzędym elementem labry oraz spinała z klejnotem korona rangowa.

Według życzeń Leopolda I: [...] *in Vier gleichetheil vnterschiedenen Schildt, deßsen hinter: obere und fordere vntere Feldung von der Rechten zur linken Seitten schrengs weiß wiederumb in dreytheil abgetheil ist, dern daß Erste vnd dritte schwarz oder Kohlfarb, das mittere aber gelb: oder Goldfarb, vnd in den Obern ein Kopff, in dem vnter aber eine Rechte Tatzen eines Bähren zusehen, das hinter vntere ist Zweytheil getheilet, das vnterste gantzgrün, das Obere Weiß vnd Lufftfarb, vnd darinennen auff einen grünen Hügel, oder Waasen Ein auffrechts stehender grüener Baumb mit außgespieten Asten; Ob diesem Schildt stehet ein freyr offener Adelicher Thurniers Helmb, beederseits mit gelb: oder goldt: vnd Schwarz: oder Knolfarben Helmdecken, vnd einer Königlichen [sic!] gulden Cron geziert, ob welcher ein nackender, zottlicher Wildeu oder Waldtmann mit einem langen grawen*

⁵ W. Czapliński, A. Galos, W. Korta, *Historia Niemiec*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1981, s. 529. Nie wiadomo w której, bitwie pod Lipskiem zginął brat Andreeasa Wildau, gdyż w czasie wojny trzydziestoletniej były tam dwie bitwy w 1631 i 1632 roku.

⁶ J. Pilnáček, *Rody starého Slezska*, T. II, Brno 1991, s. 361—362.

Bahrt gleichsambt gehendt zusehen, vmb die mitte des Leibs, wie auch das Haut mit einem grünen Krantz vmbgeben, vnd in seinen beenden händen nach der Zwerch einen Baumb ohne Aste, vnd die Wurtzel zuer Rechten etwas vnter sich haltendt...⁷
Emanacją owego opisu było graficzne wyobrażenie herbu ukazane na stylizowanej, czteropolowej tarczy trójkątnej, przypominającej kartusz, wykonanej zgodnie z zachowaniem odpowiednich proporcji, jakie winna posiadać tego rodzaju tarcza⁸.

W polu pierwszym, w dolnej części, widzimy niewielki, zielony pagórek, z którego wyrasta ogromne drzewo z rozłożonymi zielonymi gałęziami. Przestrzeń powyżej pagórka wypełnia powietrze oddane kolorami: białym, różowym i błękitnym.

Pole drugie podzielone zostało trzema ukośnymi belkami. Na żółtej, środkowej belce brązowa głowa niedźwiedzia. Dwie pozostałe belki są czarne.

Na polu trzecim bardzo podobnym do pola pierwszego dolną część zajmuje zielona łąka, a górna wypełnia przestrzeń powietrza w kolorze błękitnym i białym.

Pole czwarte wygląda prawie tak samo jak pole drugie, różniąc się tylko tym, iż na środkowej, żółtej belce znajduje się brązowa, prawa łapa niedźwiedzia.

Celem uzyskania większej ekspresji malarz pozłocił złotem proszkowym wszystkie elementy wypełniające tarcze. Zamieszczone na polu pierwszym drzewo i łąka na polu trzecim nawiązują do tytułu otrzymanego przez właściciela herbu, który brzmiał *von Lindenwieß auf Blogotiz*. Wyrażenie *Lindenwieß*, które utworono z połączenia dwóch niemieckich wyrazów przymiotnika *linden* (lipowy) i rzeczownika *die Wiese* (łąka) w dosłownym tłumaczeniu na język polski oznacza *lipową łąkę*, a owo drzewo znajdujące się na polu pierwszym, to z pewnością lipa. Jak podaje W. Kopaliński drzewo jest m.in. symbolem pobożności i sprawiedliwości. Mityczni bogowie niejednokrotnie odbywali sądy pod potężnymi drzewami, a według biblijnych Psalmów oznacza ono także

⁷ [...] na czteropolowej tarczy, przednie, górne i odpowiednie dolne pole podzielone jest na trzy części ukośnymi belkami biegnącymi od strony prawej do lewej, przy czym pierwsza i trzecia są czarne względnie koloru węgla, a środkowa żółta lub złota i na tej górnej widzimy głowę, a na dolnej łapę niedźwiedzia. Przednie dolne pole podzielone jest na dwie części, dolną całą zieloną, a górną białą koloru powietrza. Odpowiednie górne pole jest białe lub koloru powietrza lecz znajduje się tam na zielonym wzgórzu lub łące wyprostowane, stojące drzewo z rozłożonymi gałęziami. Na ową tarczę nasadzony jest szlachecki, turniejowy hełm, po obu jego stronach labry barwy żółtej względnie złotej i barwy czarnej lub koloru węgla zwieńczone złotą, królewską [sic!] koroną, na którą następuje nagi, dziki względnie leśny człowiek z długą, siwą brodą, środek jego ciała oraz głowę opasuje zielony wieniec, w obu swoich rękach trzyma ukośnie drzewo bez gałęzi z korzeniami nieco poniżej prawej ręki. [Użyte w dokumencie określenie „królewska” w stosunku do korony rangowej wynikało zapewne z tradycji związanej z formularzem sporządzenia tego typu dokumentów. „Szlachecka” korona rangowa była często określana jako „królewska”. Por. APWr, Rep. 8, nr 179, 200, 210; Rep. 66, nr 1077].

⁸ F. Kamocki, *Wymiary prawidłowe tarcz herbowych*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, XII, 1933, s. 23.

człowieka pobożnego⁹. Zarówno pobożność jak i uczciwość były cechami Andreasa Wildau wymienianymi w dokumencie. Występujące na polu drugim i czwartym głowa i łapa niedźwiedzia, zapewne nawiązują do rodowego nazwiska osoby nobilitowanej, które brzmiało *Wildau*. Słowo *Wildau* powstało od wyrażenia *wild* czyli *dziki*. Owa dzikość jest jednym z wielu elementów, które symbolizuje niedźwiedź. Ponadto wyraża on również odwagę, groźbę, szlachetność, wytrwałość¹⁰, które należałoby wiązać z czynami wojennymi Andreasa Wildau i jego brata. Kolejnymi istotnymi elementami herbu poza godłem umieszczonym na tarczy są hełm, będący jednym z podstawowych elementów wyposażenia rycerskiego oraz klejnot pełniący funkcję ozdobną. W naszym przypadku mamy do czynienia z hełmem prętowym powszechnie używanym przez rycerstwo europejskie tego okresu. Malarz wykonał go z zachowaniem odpowiednich wymiarów i proporcji w stosunku do tarczy¹¹ oraz pokrył kolorami: błękitnym, białym, czarnym i złotem proszkowym. Jeżeli zaś chodzi o klejnot jest nim nagi, z długą, siwą brodą dziki bądź leśny człowiek trzymający w obu rękach skierowany ukośnie w lewą stronę, wyrwany z korzeniami, pokryty złotem; proszkowym pień drzewa. Na gołym ciele koloru różowego posiada on dwa zielone wieńce jeden na biodrach, a drugi na głowie. Podobnie jak głowa i łapa niedźwiedzia ów dziki leśny człowiek w języku dokumentu *Wildeu* lub *Waldtmann* nawiązuje do rodowego nazwiska Andreasa Wildau, niejako podkreślając jego dawną historię.

Labry i korona rangowa to dwa kolejne elementy herbu, ale o drugorzędnym znaczeniu. Labry miały wprawdzie długą tradycję, wywodząc się od jedenastowiecznego herseniera osłaniającego szyję rycerza¹², w tym przypadku były one jedynie akcesorium dodatkowym, optycznie powiększającym herb. Malarz pomalował je identycznie jak belki na polu drugim i czwartym kolorami żółtym i czarnym oraz złotem proszkowym. Herb z klejnotem spina złota szlachecka (nie jak podano w dyspozycjach królewska) korona rangowa o trzech fleuronach i dwóch perłach, była ona o tyle ważna, iż na pierwszy rzut oka pozwalała stwierdzić, jakie miejsce zajmował posiadacz herbu w hierarchii feudalnej¹³.

Przedstawiony tu herb Andreasa Wildau von Lindenwieß został umieszczony, o czym już sygnalizowałam, na białym, niewypełnionym żadną farbą polu prostokąta oblamowanego bordiurą pokrytą złotem proszkowym. Brak owego wypełnienia spotykanego na innych dokumentach, gdzie ukazano herb na polu

⁹ W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1991, s. 73.

¹⁰ tamże, s. 253.

¹¹ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983, s. 687. Heraldyczny hełm nasadzony na tarczę winien mieć wymiary od 1/2 do 1/3 wielkości tarczy.

¹² S. Mikucki, *Barwa w heraldyce zachodnio-europejskiej*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, IX, 1928—1929, s. 193.

¹³ S. Górzynski i J. Kochanowski, *Herby szlachty polskie*, Warszawa 1990, s. 8, 24—25.

prostokąta z reguły pokrytego jakimś kolorem¹⁴, pozwala domniemywać, jak wskazywałam wcześniej, iż Briefmaler nie dokończył swego dzieła, albo nie był on grafikiem o dużych zdolnościach plastycznych. We wszystkich rogach prostokąta widzimy narożniki wykonane złotem proszkowym. Następnie został umieszczony symbol zwycięstwa honoru i sprawiedliwości — zielony wieniec z laurowych liści¹⁵, składający się z czterech części spiętych czerwonymi pierścieniami stykającymi się z bordiurą otaczającą prostokąt. Wewnątrz wieńca malarz naszkicował szarą, równoległą do niego elipsę z często spotykanym w tym okresie ornamentem roślinnym w środku. Ta natomiast stanowi bezpośredni podkład pod graficzne wyobrażenie herbu.

Użyte do wykonania tejże grafiki barwy: złota, żółta, czerwona, zielona, czarna oraz biały kolor tła są barwami heraldycznymi, posiadającymi określoną symbolikę i wymowę. Połączenie zaś czerni i żółci było typowym zestawem barw spotykanym w heraldyce o wpływach niemieckich, mającym na celu przede wszystkim względy optyczne¹⁶. Szarość, róż i brąz były barwami naturalnymi, które heraldyka dopuszczała do pokrycia części ciała, sierści, czy listowia¹⁷.

Informacje zawarte w treści dokumentu oraz w wizerunku herbu Andreasa Wildau są odzwierciedleniem nie tylko tradycji związanej z nobilitacją, ale przede wszystkim są wyrazem jego osobowości oraz historii.

Niemniej jednak herb Andreasa Wildau przedstawiony przez J. Pilnáčka wygląda nieco inaczej, a mianowicie pole pierwsze i trzecie są takie same. Zawierają one stojące na niewysokim pagórku potężne drzewo z rozłożonymi konarami¹⁸. To wskazywałoby na fakt, iż potomkowie Andreasa, a nawet już on sam używali herbu odmienionego. Ustalenie, kiedy nastąpiła owa zmiana i czy w ogóle miała ona miejsce, wymagałoby przeprowadzenia dodatkowych badań nad tym rodem. Być może podczas kwerendy odnalazłby się dokument dotyczący udostojnienia herbu.

Zmiany w herbach już istniejących zwane udostojnieniami były wyrazem szczególnej łaski u panującego, najczęściej łączyły się one bądź ze zmianą poszczególnych detali godła albo barw obu naraz, a niekiedy nadaniem herbu zupełnie nowego¹⁹. Podana przez J. Pilnáčka lakoniczna wzmianka, iż przedstawiony w jego pracy znak herbowy został wykonany „[...] jak vyobrazeno podle majestatu 1661...”²⁰ nie przesądza do końca sprawy. Zachowany oryginał zawiera inne pole trzecie, co wskazywałoby, iż Pilnáček się pomylił tym bardziej,

¹⁴ por. przyp. 1.

¹⁵ W. Kopaliński, j.w., s. 458.

¹⁶ S. Mikucki, j.w., s. 200—201.

¹⁷ J. Szymański, j.w., s. 679.

¹⁸ J. Pilnáček, j.w., s. 362.

¹⁹ S. Mikucki, j.w., s. 199.

²⁰ J. Pilnáček, j.w., 362.

że odpisy tegoż dokumentu z Archiwum Państwowego w Pradze²¹ zawierają taki sam opis herbu jak oryginał z Archiwum we Wrocławiu. Niemniej jednak stan badań na dzień dzisiejszy pozostawia problem ów otwarty, nie możemy bowiem wykluczyć udostojnienia herbu.

ANEKS

5 marca 1661 roku, Wiedeń

Leopold I cesarz rzymski, król Węgier i Czech, etc., nadaje herb i szlachectwo dla Andreasa Wildau.

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Kolekcja dokumentów Oddziału I, sygn. 63.

Oryginał niemiecki, pergamin 780 × 550 × 85

Uszkodzona pieczęć woskowa cesarza na złotych sznurach

Uwaga! W teście zachowano pisownię i interpunkcję zgodną z oryginałem.

Wir Leopold von Gottes gnaden, Erwehlt Römischer Kaiser. Zu allen Zeitten Mehrer des Reichs, in Germanien, Zu Hungarn Boheimb Dalmatien, Croatien und Sclauonien (etc.) König Ertzhertzog zu Österreich, Hertzog zu Burgundt, Marggraff zu Mahren, Hertzog zu Lutzenburg, in Schlesien, zu Brabant, zu Sayer, zu Carnten, Crain, Württemberg vnd Töckh, Furst zu Schwabe, Marggraff zu Ober: vnd Nieder Laubnitz Gefürster Graff zu Habsburg, zu Throl, zu Pfürdt, zu Kürnberg, vnd zu Görtz, Landgraff in Ellas, Marggraff deß Heiligen Römischen Reichs ob der Enß, vnd zu Burgaw, Herr auff der Windischen Marck, zu Portenaw, vnd Salins. Bekennen öffentlich mit diesem Brieff, und thuen kundt aller männiglich. Wiewohl die hohe Röm: Kay: vnd Königliche Würdigkeit, durch die Macht vnd gewalt Ihres erleuchten Throns, neben andern fürtrefflichen Herligkeiten, auch mit ansehentlichen Edlen Ständen vnd Geschlechtern vumbgeben, vnd versehen ist. Jedoch nachdem die Menschen vnd solche Edle Geschlechter, nach ordnung, willen, vnd Satzung des Allmächtigen, durch den zeitlichen Todestall, oder andere weege bißweilen in abnehmen, vnd minderung kommen, vnd Jemildiglicher die Keiser; vnd Königliche Hoheit Ihre gnaden vnd gaben dergleichen Edlen Geschlechtern, vnd getrewen wolverdinsten Vnterthanen außtheitet, vnd Sie Ihrer Ehrlichen, Adelichen, vnd Ritterlichen Tugenden vnd Wolthalten nach zu höhren Ehren, vnd wülden erhebt, Jemehr die Glori vnd Herzlichkeit, Ihres Erleuchten Throns dardurch geschmücket, vnd geziert wirdt, denn Vnterthanen, vnd auffrichtigen gemüthern auch zu weitern Adelichen, Ritterlichen Tugenden vnd Rümlichen thaten eine begierligkeit, anreizung vnd Vrsach giebet. Wir auch auß deroselben erleuchten hohen Kaiser: vnd Königliche Würdigkeit, darein vnß der Allmächtige nach seiner göttlichen Verordnung, gnädigen willen, vnd Vorsehung gesetzt, auch auß angebohrner soderbahren Güete vnd Mildigkeit alle zeit geneigt seindt, aller vnd Jedlicher Vnserer Erb Königreich, Furstenthumb, vnd Länder getreuen Vnterthanen Ehr Nutz, auffnehmen, vnd bestes zubeförden, sonderlich aber dieienigen in höhren Standt Ehr, vnd Würde zuerheben, vnd Sie mit Kaiser: vnd Königlichen Priuilegijs, vnd Frenheiten Zuversehen, durch dern Adeliche Ritterliche Tugenden, vnd beständige getreue dienst: barkeiten, Vernunft, vnd guete Erfahruß Vnsers Erb Königreichs Boheimb, vnd deßen incorporirten Lander Ehr, Nutz, auffnehmen vnd Wolfahrt befördert wirdt. Wan Wir den gnädigst angesehen, wahrgenommen, vnd betrachtet haben

²¹ Por. przyp. 4.

waß gestalt Andreas Wildau nit allein in Vnserer Statt Teschen, von Ehrlichen Burgerlichen Elter gebohren worden, sondern auch sich von Tugendt auff in seinen Raiß Jahren in vnterschiedtlichen frömb den Länder nieder zeit Ehr: vnd redlich verhalten, vnd nachdem Er auch wiederumb, anheimb kommen sich daselbst seßhaft gemacht, vnd lange Jahr mit der gemeinde aldorth bey dene langwiehrigen Kriegesleufften schwer: vnd kummerlich hindurch gebracht: auch zu erhaltung gedachter Stadtt Teschen von der angedroheten Feüresruin sich eußerrist angegriffen, eingeschuldet, vnd hierdurch solche Stadtt zu Vnsers hochlöblichsten Ertzhauses Ostereichs Nutzte, vnd dem Gemeinen Weesen zum besten, losen vnd erzetten helffen: In maßen Er dan auch miterkauffung zu Breslau Kreiags: vnd anderer Nohturfften, vnd abführung derselben zu vnser Kaierlichen Armada vnser Kriegsdienste mercklich befördert: In sonderheit aber, alß Er Anno Sechzenhundert Acht vnd vertzig nach getroffenen Friedenscluß zu Münster erstlichen zum Raths Assesore, nachmahls auch zum Burgermeister Amt zue besagtem Teschem erwehlet, vnd fürgenommen worden, alwo Er bey seiner vier Jährigen verwaltung so wohl zu haußin Ciuil Sachen, alß auch bey denen Furstentägen, vnd an Kaiserlichen Hoffe in gemeinen angelegenheiten seine sonderbahre Trew, Eiffer vnd aufrichtigkeit öffentlich verfühnen laßen. Alß haben, Wir in ansehung deßen allen, wie nit weniger in gnädigster betrachtung, daß auch sein leiblicher Bruder alß gewester Hauptmann in vnser hochlöblichsten Ertzhaußes östereich Kriegsdiensten in der Schlacht vor Leipzig sein Leben ritterlich aufgeopfert, vnser Kaiser: vnd Königliches Bemüht gegen Ihme Andera Wildau gewendet vnd zu einer gnadens ergötzigkeit Ihne, sambt allen seinen Chelichen Leibs Erben, vnd derselben Erbens Erben Manß: vnd Weibs Personen, in den Standt, vnd grad des Adels der Recht Edlgebohren Lehens Thurniers genosen Vnsers Erb Königreichs Böheimb vnd deßen incorporirten Lander gnädigst gesetzt, vnd erhoben, vnd Ihre der Schar, Besel: vnd Gemeinschaft der recht gebohren Edl Leuten, vnd Lehns: Thuerniers genoßen daselbst zugefüegt, zugeselt, vnd verglichen, vnd zu mehrer zeugnuß solcher vnser gnad, vnd erhebung Ihre in den Standt vnd Grad des Adelß haben Wir Ihme das her nachfolgende Adelige Wappen vnd Cleinot Gnädigst conferirt, ertheilet, vnd zuführen erlaubet. Mit Nahmen, einen ablanglichten, in Vier gleichetheil vnterschiedenen Schildt, deßen hinter: obere vnd fordere vntere Feldung von der Rechten zu linken Seitten schreng weiß wiederumb in dreytheil abgetheil ist, dern daß Erste vnd dritte schwartz oder Kohlfarb, das mittere aber gelb: oder Goldfarb, vnd in den Obern ein Kopff, in dem vntern aber eine Rechte Tatzen eines Bähren zusehen, das hinter vntere ist in Zwytheil getheilet, das vnterste gantzgrün, das Obere Weiß, vnd Luftfarb, das fordere aber ist gantz weiß Luftfarb, vnd darinnen auff einen grünen Hügel, oder Waasen Ein Auffrechts stehender grüener Baumb mit außgesprietten Asten; Ob diesem Schildt stehet ein freyer offener Adelicher Thurniers Helmb, beederseits mit gelb: oder goldt: vnd Schwarz: oder Kholffarben Helmdecken, vnd einr Königlichen guldenen Cron geziert, ob welcher ein nackender, zottlicher Wildeu oder Waldtmann mit einem langen grawen Bahrt gleichsamdt gehendt zusehen, vmb die mitte des Leibs, wie auch das Haut mit einem grünen Krantz vmbgeben, vnd in seinen beeden händen nach der Zwerch einen Baumb ohne Aste, vnd die Wurtzel zuer Rechten etwaß vnter sich haltendt; aller maßen dan solch Adeliges Wappen vnd Cleinodt in der Mitte dieses vnser Kaiser: vnd Königlichen Brieffs gemahlet, vnd mit farben eigentlich auß gestrichen ist. Verleihen, vnd geben Ihme Andrea Wildau, allen seinen ehelichen Liebs Erben, vnd derselben Erbens Erben Manß: vnd Weibs Perschohnen das vorgemeldte Wappen, vnd Cleinodt, nebst erhebung Sie inberührten Standt und Grad des Adelß der recht Edlgebohren Lehns Thurniers genoßen. Bewilligen, gönñen, und laßen Ihnen, zue, daß Sie das selhe also führen, auch benebenst sich hinführo nit allein zu allen künftigen Zeiten der Rohten Wachs Siegelung, sondern auch neben Ihren Tauff: vnd zunahmen das Praedicat vnd Ehrntitl von Lindenweiß, auff Blogtitz gebrauchen können solten vnd mögen. Meinen setzen ordnen vnd wolten daß nun hinführo Er Andreas Wildau von Lindenweiß auf Blogotitz seine Eheliche Leibs Erben, vnd derselben Erbens Erben Man: vnd Weiblichen Geschlechts zu Ewigen Zeiten recht Edlgeborne Lehens Thurniers genoßen sein, vnd von männiglichen aller Orthen vnd Enden dafür geehrt, gehalten, erkandt, vnd geschrieben werden, darzue alle und Jede Adelige Ehr Würde Virtheil Recht vnd Gerechtigkeiten haben sollen, mit beneficien auff hohen, vnd Niedern

Thumb Stiftern, Ambtern, vnd Lehen, Geist: vnd weltlichen zuempfangen zuhalten, vnd zutrage Lehen vnd alle andere Gericht zubesitzen, Vrtheil zuschöpfen vnd Recht zuschprechen, deßen alles würdig, theilhaftig vnd empfanglich sein, auch an allen, orthen, vnd Enden darzue gelaßen vnd genohmen werden vnd sich deßen allen, neben obgemeldten Adelichen Wappen, vnd Cleinodt, der Rothen Waschsiegelung, Praedicats, vnd Ehrenworths, wie auch aller andern gnaden, vnd Freiheiten, dern sich der Adl in Vnserm Erb Königreich Boheimb vnd deßen incorporirten Lander gebraucht, in allen, vnd iedtlichen, Ehrlichen, redlichen Sachen, vnd geschefften, es sey zu Schimpff vnd Ernst im Streiten, Sturmen, Schlachte, Kämpfe Gestechen, Gefechten, Ritterspielen, Feldtzingen, Thurniern, Paniern, Bezalten auffschlagen, Insiegel, Petschafften, Clenodien, Begräbnußen, Gemählden, vnd sonst an allen Orthen, vnd Enden nach Ihren Ehren Notturfft, willen, vnd wohlgefallen, gebraudren vnd genießen, sollen, vnd mögen von allermänniglich vngehindert. Vnd gebieten hier auff allen vnd Jeden Vnsers Erb Königreichs Boheimb, vnd deßen incorporirten Lander Vnterthanen vnd genießen, vnd getruen; waß würden, Standts, Ambts, oder Weesens die seindt, hiemit ernst; vnd festiglich, mit diesen Brieff, vnd wollen daß Sie obgenandten Andre Wildau von Lindenweiß auff Bologotitz. seine Eheliche Leibs Erben, vnd derselbem Erbens Erben Manns: vnb Weibs Persohnen nun hinführo in Ewige Zeithföher Adelische Persohnen erkennen auch alß andere Vnsers Erb Königreichs Boheimb, vnd deßen incorporirten Landen recht Edlgebohrne, Lehns Thurniers genoßen halten, vnd annhemem; Zulaßen; würdigen; ehren, vnd an oberzehnten Vnsern begnadungen, begabungen vnd Freyheiten nicht irren, noch hindern, sondern Ihne, Seine Eheliche Leibs Erben, vnd derselben Erbens Erben dieses alles geruhiglich gebrauchen, genießen vnd gäntzlich darbey bleiben laßen, darwieder nicht thunen noch andern solches zuthuen verstatten, alß lieb einem iedt wedern sey Vnsere schwäre Straff, vnd Vngnad, darzue eine Pöen, nemblich Funfftzig Marckhlötiges Goldes Zuvermeiden, die ein ieder so oft Erfrewentlich hier wieder thäte, Vnß halb in vnsere Königliche Cammer, vnd den andern halben theil oftgedachten, Andre Wildau von Lindenweiß auff Blogotitz Seinen Chelichen Leibs Erben, vnd derselben Erbens Erben, so hier wieder beleidiget wurden, vnnachläßlich zubezahlen verfallen sein solle. Doch anderen die vielleicht dem vorgeschriebenen Wappen gleich führten, an Ihren Wappen vnd Rechten vnvergreißlich vnd vnschädlich. Zu vhrkund dieß Brieffs besiegelt mit vnserem Kaiser: vnd Königlichen anhangenden Größern Insiegeln. Der geben ist in vnser Stadt Wien, den fünfften Mohnats tag Martij nach Christi vnsers Lieben Herrn Seeligmachers gnadenreichen Geburth im Sechtzehnhundert Ein und Sechzigsten, Vnserer Reiche, des Römischen, im dritten, des Hungarischen im Sechste des Böhemischen, im fünfften Jahr.

Leopold

Adamus Patrimonis Comes de Nostitz

R B S Cancellarius

Nobilitation für dem Andres Wildau Burgermeister zu Tschechen, sambt dem Praedical, von Lindenweiß auff Blogotitz

Ad mandatum Saceae Caesarea

Regiaeque Maiestatis proprium

J. V. Goltz.

(...)

ZUSAMMENFASSUNG

Mieczysława Chmielewska: Der Wappenbrief von Andreas Wildau von Lindewiese aus dem Jahre 1661

Die Wappenbriefe gehören zu seltenen historischen Quellen. Einer von ihnen ist das durch Kaiser Leopold I. für den Teschener Bürgermeister Andreas Wildau und seine rechtliche Nachkommen am 5.III.1661 ausgestellte Dokument. Der Kaiser verlieh dem Bürgermeister ein Wappen, den Adelstitel, das Prädikat „von Lindewiese“ und alle damit verbundenen Rechte und Berechtigungen. Das von Andreas Wildau erhaltene Wappen sah folgendermaßen aus: auf stilisierten, dreieckigem, cartouchähnlichem, vierfeldigem Schild sind zu sehen:

- im ersten Feld: ein sehr großer grüner Baum auf einem nicht allzu hohen Hügel;
- im zweiten Feld: drei schräge schwarze und gelbe Balken, am mittleren gelben Balken ein brauner Bärenkopf;
- im dritten Feld: eine grüne Wiese;
- im vierten Feld: ähnlich wie im zweiten Feld zwei schwarze und ein gelber Balken, am mittleren Balken eine Bärenpranke.

Auf dem Schild sitzt ein ritterlicher Turnierhelm, an den Seiten des Wappens gelbe und schwarze Decken. Das Helm mit einem Kleinod, das einen nackten wilden oder Waldmann darstellt. Das Wappen wird durch eine adelige Rangkrone zusammengehalten. Die Abbildung des Wappens sowie dessen Beschreibung im Text des Dokuments knüpfen in ihrer Sendung an die Geschichte und Persönlichkeit Andreas Wildaus an.

Erich Šefčík

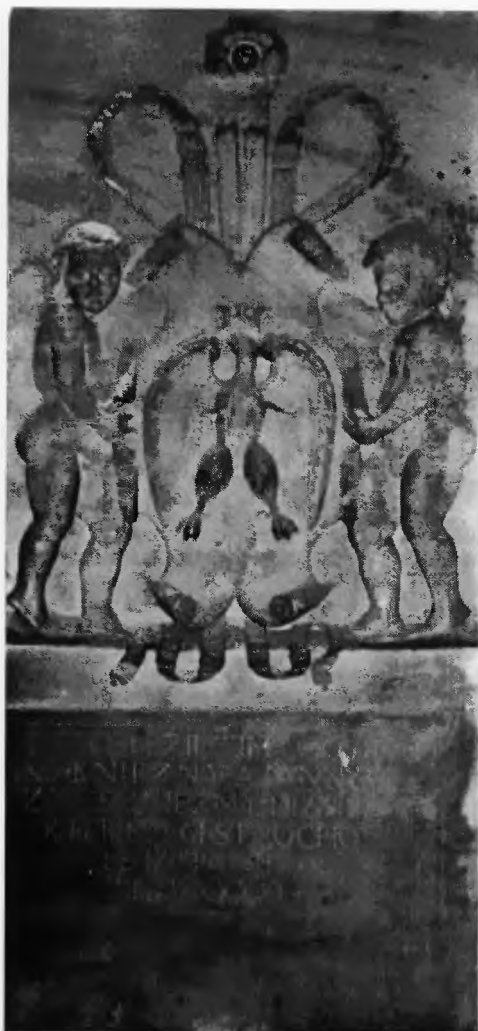
OPAVA

NÁHROBEK TĚŠÍNSKÉ KNĚŽNY ŽOFIE Z ROKU 1541

Ve východočeském okresním městě Pardubice je v arciděkanském chrámu sv. Bartoloměje zasazena v presbytáři náhrobní deska Žofie, kněžny Těšínské, zemřelé v roce 1541. Tato kamenná deska je sice v regionální, tj. pardubické literatuře popsána, ale nikdy nebyla interpretována v širší historicko-genealogické souvislosti. To se stává teprve nyní, kdy renesanční kostel z poč. 16. století je pro svůj neutěšený stav v rekonstrukci. V souvislosti s počínající obnovou této prioritní pardubické kulturní památky se sešel i tým odborníků, který měl v rámci daných možností posoudit stav perněstejnské hrobky, umístěné v presbytáři. Kostel totiž sloužil hlavně v 1. pol. 16. století, v době držení Pardubic pány z Pernštejna (1491—1560) za jejich centrální pohřebiště, což dokládá několik perněstejnských náhrobků a sarkofág Vojtěcha z Pernštejna (†1534). Bartolomějský kostel ovšem za pohřebiště sloužil i později.

Po odkrytí zeminy v presbytáři se ukázalo, že zde nejde o jednotný podzemní prostor, ale i soustavu jednotlivých zděných kobek, s centrální perněstejnskou, k níž byly přistavovány další menší. Otevřením některých hrobek, ale i optickou sondou se ukázalo, že původní předpoklad provést archeologicko-antropologický výzkum ostatků je zatím nereálný. Nejenom pro technické a finanční problémy, ale hlavně proto, že většina ostatků zemřelých je ve velmi špatném stavu. Navíc mnohé ostatky jsou těžko identifikovatelné pro jejich nepietní zacházení někdy v minulosti, kdy se do hrobek dostali zloději, vykradli je a kosterní ostatky zdevastovali.

Ale vraťme se k náhrobku Žofie Těšínské. Ten je dnes vsazen do pravé zdi chrámu v presbytáři (z pohledu čelem k oltáři), ale tam se dostal až v roce 1912 při rekonstrukci kostela. Původně byla náhrobní deska položena na epištolní straně v presbytáři pod patronální lavicí. Kamenná deska je zhotovena z českého mramoru (Nedvědice), ostatně jako všechny perněstejnské náhrobky v chrámu. Je široká 110 cm a vysoká 232 cm a je rozdělena, jak je patrné i z fotografie, na dvě

Náhrobek księżniczki cieszyńskiej Zofii z 1541 r. w Pardubicach. Fot. M. Makowski.

Těšínské. Jde zřejmě o tentýž hrob, otevřený v roce 1912 náhodným rozbitím klenby. Hlavní aktér tehdejší renovace kostela architekt Boža Dvořák vydal o tomto náhrobku později kusou zprávu: *Pod kamenem náhrobku Žofie Těšínské nalezena jedna rakev v hrobce z dubového dřeva formy velké šatnice s kruhy železnými a cínovými v čelech truhly. Tělo nebožky bylo v hedvábném rouchu barvy kávové. Roucho bylo neobyčejně zachováno. Rakev též neměla již víka. Lze souditi, že před léty ruka nepovolaná se do hrobek vloudila, aby loupila. Hrobka se zase překlenula a nechala beze změny.*

části: 1. na erb těšínského knížectví, který nesou dva štítonoši — andělé a 2. na šestirádkový majuskulní nápis, který zní: TVTO LEZII TIE-LO OSWICE / NE KNIEZNY A PANNY / ZOFIE KNIEZNY TIESSINSKE / KTEREZ GEST POCHOWANA / LETA PANIE / M. D. XXXXI.

Náhrobek je ukázkou krásné kame- nické práce a až na ulomený zobák orlice (ten upadl v roce 1912) je v dob- rém stavu. Na historických a umělec- kých historických bude zjistit, pokud se to vůbec ještě pro nedostatek archív- ních pramenů podaří, kdo tento náhrobek vytesal, zda jde o domácí, práci tj. pardubickou či cizí. Někteří čeští historici hovoří o italské práci, jiní o slezské provenienci.

Pardubičtí historikové se původně domnívali, že náhrobní kámen je věnován dceři Václava III. Adama (†1578) jménem Žofie, která jako jedno ze tří dětí se narodila po roce 1540 a zemřela mladá. Zde se musím přiznat, že jsem se k této hypotéze přikláněl i já, protože K. Jasiński ve své monografii o těšínských Pias- tovcích prostě žádnou jinou Žofii Těšínskou neuvádí. V presbytáři po- stavené perněstejské krypty byly ote- vřeny jen některé a jedna z nich je právě umístěna pod epitafem Žofie

Je jen škoda, že tehdy nedošlo k bližšímu archeologicko-antropologickému studiu zemřelé. Otevřením hrobky v roce 1912 totiž došlo k porušení mikroklimatu a tak to, co tehdy viděli ti, kteří prováděli rekonstrukci, dnes nevidíme. Vše totiž rychle setlelo, takže se zachovalo pár zhnitých dřev, zčernalá hmota a chomáč vlasů. Pokud jde o tentýž hrob, který viděl B. Dvořák, a to jde, je i z dnešního pohledu zřejmé, že pohřbená Žofie Těšínska nebyla dítě, ale dospělá osoba. Pardubický muzejní pracovník Petr Vorel mě pak upozornil, že existuje doklad, který potvrzuje, že pohřbená není dcera Václava III. Adama, ale jeho sestra, narozená někdy kolem roku 1520. Tento doklad je uveden v edici nazvané Archiv Český, a to ve dvacátém svazku (str. 98—99). Zde je otištěn dopis českého krále Ferdinanda I. ze dne 31. ledna 1540, v němž prosí za blíže nejmenovaného hraběte ze Svatého Jiří a Pezinku v Horních Uhrách — Slovensku o přímluvu u Jana z Pernštejna, poručníka dětí Václava II. Těšínského. Hrabě z Pezinku by se chtěl totiž oženit s blíže nespecifikovanou kněžnou Žofií, která musela v té době žít v Pardubicích, tedy jistě jde o v rodokmenu těšínských Piastovců doposud nazaznamenanou osobu: *Urozený v. n. milý! Srozuměti sme ráčili, že by urozený N. hrabě od svatého Jiří a z Pezinku, v. n. milý, kněžny Žofie k stavu svatému manželskému, pokudž by jeho to potkati mohlo, žádostiv byl, nás v tom k tobě jakožto k poručníku za milostivú přímluvu prose: čehož sme jemu odepřiti neráčili, tebe milostivě žádajíc a k tobě se přimlúvajíc, pokudž na tobě jest, aby k tomu vedl a pomáhal, aby táž kněžna Žofije dotčenému hraběti mimo jiné k stavu manželskému dána byla. Jakož o tobě nepochybujem, že jemu této přímluvy naši skutečné užiti dáš. A my tobě to milostí naši královskou spominati rácieme.* Z tohoto listu je tedy víc než zřejmé, že kníže Václav II. měl vedle doposud tří známých dětí i dceru Žofii, o níž nevíme, kdy se přesně narodila, ale víme, že zemřela roku 1541.

V pardubickém kostele sv. Bartoloměje jsou ale pohřbeni i další dva těšíňští Piastovci; Marie Pernštejnová, provdaná za Václava III. Adama, která zemřela v roce 1566 a jejich syn Fridrich Kazimír (†1571). Po nich se však nedochoval žádný náhrobek a ani se přesně neví, kde byli v kostele pohřbeni. Pernštejnové totiž Pardubice s panstvím prodali roku 1560 a tak zřejmě nebylo nikoho, kdo by jim nějaký náhrobní kámen dal zhotovit.

Tento můj příspěvek je jenom takovým úvodním vstupem, který si neklade nárok na úplnou informaci. To přenachávám těm, kteří se na výzkumech v chrámu sv. Bartoloměje podílejí. Věřím, že takovýchto studií bude hodně a že nezapomenou v nich ani na těšínské Piastovce, pochované v Pardubicích.

Literatura:

- F. Dvorský, *Dopisy Jana a Vojtěcha z Pernštejna 1509—1548*, „Archiv český“, Díl XX, Praha 1902.
K. Jasiński, *Rodowód Piastów Śląskich*, Tom 3. Wrocław 1977.
J. Kotyk, *Hroby slezských Piastovců v Pardubicích*, „Zprávy Klubu přátel Pardubicka“, Pardubice 1978, č. 3, č. 4.
J. Kotyk, *Další perňštejnský pohřeb v Pardubicích*, Tamtéž, 1979, č. 6.
S. Vinař, *Pardubice staré a moderní*, Pardubice 1941.

ZUSAMMENFASSUNG

Erich Šefčík: Das Grabmal der Teschener Herzogin Sophia aus dem Jahre 1541

Den Beitrag widmete der Autor dem Grabstein der Teschener Herzogin Sophia, der sich in der St.-Bartholomäus-Kirche in Pardubitz befindet. In der bisherigen Fachliteratur wurde die Meinung verbreitet, Sophia wäre eine Tochter des Herzogs Wenzel III. Adam und wäre als Kind gestorben. Der Artikel erzählt über die neuen archeologischen Forschungen, die zur Auswertung des bisherigen Forschungsstandes dienen können, denn im Grab befindet sich ein Leichnam einer jungen Frau. In diesem Falle haben wir mit der Schwester und nicht Tochter des genannten Herzogs zu tun. Diese Verwandtschaft bestätigt auch ein Fragment des zitierten Briefes des Kaisers Ferdinand I., wo von der geplanten Ehe Sophias mit dem ungarischen Großmächtigen Grafen von Pezink die Rede ist.

Epitafium Joachima Bludowskiego z Dolnych Bludowic. Ufundowane ok. 1620 r., obecnie w zbiorach Muzeum w Cieszynie.

Rodzina Jochima Bludowskiego z D. Bludowic h. Kozioł na epitafium z 1607/13 r.

1. Jochim (ok. 1536—1607); 2. Adam († po 1644 r.) na Oclabach Wik.; 3, 4 NN synowie, zmarli w dzieciństwie; 5. Jochim († 1638?) na Oriowej i Łazach; 6. Jerzy († 1613); Fryderyk († przed 1633), na Hażlachu i Drogomyślu; 8. NN syn, zmarły w młodości; 9. Kasper; 10. Jan († ok. 1620); 11. NN córka zmarła jako dziecko; 12. Judyta, potem (od 1617 r.) żona Foglara z Kalwasser; 13. Barbara († 1668), żona od 1621 r. Mikołaja Mł. Wilczka; 14. Ewa Larisch z Lhoty, druga żona Jochima Bludowskiego (potem żona Mikołaja St. Wilczka; 15. Katarzyna († 1654), potem (od 1620) żona Lewina Kardynała z Wyderni; 16. Elżbieta († 1609), żona J. Bibersteina na Starej Wsi; 17. NN córka, zmarła przed zamążpójściem; 18. Ewa († 1667), żona Jana St. Wilczka; 19. NN córka, zmarła w dzieciństwie; 20. Katarzyna Czetrys, pierwsza żona Jochima Bł.

Epitafium Jerzego Fryderyka Bludowskiego na Drogomyślu, Hażlachu itd. (1620—1680) oraz jego żony Anny Marii Arrasowskiej z Arensdorf (1628—1679). Ufundowane w 1680 r., obecnie w kościele parafialnym w Hażlachu.

Książnica Cieszyńska

KN II 15255/1
